Közszolgálati Nemzetközi Képzési Központ

Regionális biztonság – Dél-Ázsia

Háda Béla

Tankönyvfejezet alapanyag

Nemzeti Közszolgálati Egyetem 2013.

Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Postacím: 1581 Budapest, Pf.: 15.
Cím: 1101 Bp., Hungária krt. 9-11.,
Telefon: +36(1)432-9000
Web: www.uni-nke.hu

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszechenyiterv.gov.hu
06 40 638 638
MAGYARORSZÁG MEGÚJUL
A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Tartalom

1. Dél-Ázsia meghatározása ..... 3. old.
2. Dél-Ázsia biztonságpolitikai helyzete a poszthidegháborús korszakban ..... 3. old.
3. Polgárháborúk Srí Lankán és Nepálban ..... 5. old.
4. Nukleáris fegyverkezés és stratégiák ..... 9. old.
   4.1. India nukleáris stratégiája ..... 10. old.
   4.2. Pakisztán nukleáris stratégiája ..... 11. old.
5. Az indo-pakisztáni konfliktus és a kargili háború ..... 13. old.
6. Pakisztán a nemzetközi küzdőtéren ..... 15. old.
7. Az indiai nagyhatalom ..... 20. old.
   7.1. Doktrinális változások az ezredforduló után ..... 22. old.
      7.1.1 A korlátozott hagyományos háború elmélete ..... 22. old.
      7.1.2 A „hidegindítás” doktrínája ..... 23. old.
      7.1.3 A tengeri hatalmi törekvések és azok doktrinális háttere ..... 24. old.
      7.1.4. A 2009. évi katonai doktrína ..... 26. old.
8. Terrorizmus Dél-Ázsiában ..... 28. old.
9. Integrációs törekvések ..... 30. old.
10. Nagyhatalmi játszmák ..... 32. old.

1. Dél-Ázsia meghatározása

Dél-Ázsiát északról a Himalája hegységrendszere, délről az Indiai-óceán, nyugatról a Szulejmán-hegység, keletről pedig a Brahmaputra folyam völgye határolják. E világrészt hagyományos történeti-földrajzi meghatározása szerint az Indiai Szubkontinens fedi le.
Az itt élő népek társadalmi és kulturális fejlődését közös, kifejezetten erre a térségre jellemző hatások együttese formálta, melyek közül történelmileg a legkésőbb érvényesülő, ugyanakkor máig meghatározó elem a brit gyarmati függőség és annak hagyatéka volt. A gyarmati rendszer felszámolása és a független államok (zömmel 1947-48-ban bejkövetkező, de a Maldívszigetek esetében 1965-ig, Bangladesében pedig 1971-ig húzódó) megalakulása formálta Dél-Ázsia mai politikai látképét. **Napjainkban a területen hét ország osztozik. Ezek: Pakisztán, India, Nepál, Banglades, Bhután, valamint két szigetállam, Srí Lanka és a Maldívszigetek.** E magországok mellett különböző történeti és kulturális érvek mentén időnként Afganisztánt és Mianmart is ide sorolják. Jegyzetünk az alábbiakban csak a hagyományos értelemben vett Dél-Ázsia biztonságpolitikai folyamatait tárgyalja, a hidegháború lezárulásától napjainkig.

2. Dél-Ázsia biztonságpolitikai helyzete a poszthidegháborús korszakban

A hidegháborús nemzetközi rendszert jellemző bipoláris szembenállás Dél-Ázsia államainak kapcsolataira is rányomta a bélyegét. A térség két vezető országa, Pakisztán és India 1947. augusztus 14-15-i függetlenné válásuktól fennálló területi konfliktusa a kasmíri térségben, valamint a kínai-indiai közös határ vitatott nyomvonala alapot szolgáltatott a külső hatalmak beavatkozására e világrész stratégiai és külpolitikai folyamataiba. A mélyülő indo-pakisztáni konfliktus a bipoláris korszakban (leszámítva a kisebb határvillongásokat) három alkalommal torkollott fegyveres konfliktusba a két ország között, 1947-48-ban, 1965-ben és 1971-ben. Pakisztán csak az első háborúban könyvelhetett el némi területi nyereséget (Kasmír kb. 1/3-át), minden ezt követő hadi vállalkozásában egyértelmű vereséget szenvedett keleti szomszédjával szemben. E évtizedekben Dél-Ázsia az egyre erősödő helyi hatalom, India mellett három külső erőtényező, az Amerikai Egyesült Államok, a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság játékterévé vált.
Pakisztán 1954. május 19.-től, a kölcsönös védelmi támogatási egyezmény aláírásával egyértelműen az Egyesült Államok katonai szövetségese lett, míg az önálló regionális biztonságpolitikai törekvéseket megfogalmazó, az El-Nem Kötelezettek Mozgalmának egyik legbefolyá-

sosabb tagállamaként fellépő India számára az ellenségessé váló washingtoni és pekingi politika árnyékában végül leginkább a Szovjetunió támogatása maradt. Jóllehet, a hidegháborús szövetségi rendszerek megszervezését és a nukleáris fegyverkezést az indiai kormány eleinte súlyos aggodalommal figyelte, és alternatív utakat keresett azokkal szemben. Az 1954. június 28-án, az indiai-kínai kormányfői találkozó eredményeképpen kiadott Pancsa Sila-n (a békés egymás mellett élés öt alapelve) nyugvó együttműködés azonban hamar elenyészett a két ázsiai ország között, és területi, valamint politikai koncepcionális vitáik 1962 októberében fegyveres konfliktussá fajultak. A 33 napos indiai-kínai határháború az indiai biztonságpolitika egyik legfontosabb cezúrája a korszakban, hatására átértékelésre kerültek az ország stratégiai törekvései, és – nem mellesleg a fegyveres erők fejlesztési igényeinek kielégítése érdekében - határozottabb formát öltött a Moszkva felé való orientáció. A szovjet-indiai szövetséget az 1971. augusztus 9-én szignált barátsági és együttműködési szerződés pecsételte meg, mely bár közel sem tette „csatlósállammá" a dél-ázsiai óriást, nagymértékben behatárolta az eredetileg pozitív semlegességre törekvő indiai politikai elit mozgásterét. Az érem másik oldala, hogy kétségkívül erősítette a térség legnagyobb és legösszetettebb országának biztonságát.

A hidegháborús szembenállás felszámolása eltérő kül- és biztonságpolitikai következményekkel járt a szubkontinens államaira nézve. A Szovjetunió fegyveres erőinek afganisztáni kivonulása után az amerikai geostratégiai érdekek is átértékelődtek a térséggel kapcsolatban, amely Pakisztán szerepének rohamos leértékelődését vonta maga után az amerikai diplomácia szemében. Iszlámábád külpolitikai horizontja tehát éppen akkor szűkült be, amikor más államok új perspektívákhoz jutottak nemzetközi kapcsolataik fejlesztésében. Köztük volt a nagy rivális, India is, mely megszabadulva a hidegháborús szembenállásból fakadó kényszerektől új alapokra helyezhette a kapcsolatait a nyugati hatalmakkal, eső sorban az USA-val. Az amerikaiak elfordulása és az „ősellenség" felé való tájékozódása mély nyomot hagyott a pakisztáni biztonságpolitikai gondolkodásban. Mindez az ország hatvanas évektől fejlődő kínai kapcsolatainak további mélyítését, stratégiai jellegének erősítését ösztönözte. Ugyanakkor a folytatódó afganisztáni polgárháború erőviszonyainak a pakisztáni nemzetbiztonsági és geopolitikai érdekek szerinti befolyásolása is kiemelt érdek maradt. Mindkét szempont, (csakúgy mint a nukleáris képességek 1998. májusi demonstrációja) az Indiával szembeni pakisztáni pozíciók megerősítésének törekvéséhez illeszkedik. Az Újdelhivel szembeni minél magasabb szintű biztonsági garanciák elérése ugyanis a hidegháborút követően is kiemelt célkitűzés maradt a pakisztáni katonai és politikai elit számára. E tekintetben – mint látni fogjuk - kétségkívül a kettőezres évtizedben érték el a legmarkánsabb előrelépést.

A kisebb dél-ázsiai államok biztonságpolitikáját a Szovjetunió összeomlását követő bő két évtized során a társadalmukat belülről fenyegető jelenségekkel szembeni küzdelem határozta meg. Ez Nepál és Srí Lanka számára a polgárháborús állapotokon való felülkerekedést, Bhutánban a lakosság tradicionális megosztottságának enyhítését (a nemzeti egység megteremtését), míg Banglades esetében viszont a szélsőséges iszlám tendenciák dilemmáját jelentette, mely a vallási törésvonal mélyítésével napjainkra kikezdte a bengáli nép korábban alapjellegzetességének tekintett etnikai kohézióját is.

A térség legkisebb állama, a Maldív-szigetek a nagyhatalmak indiai-óceáni stratégiai versengéséből adódó kihívások mellett a harmadik évezredre egy sokkal komplikáltabb, saját cselekvési lehetőségein messze túlnövő problémával is szembetalálta magát: a jelenlegi előrejelzések szerint a világtengerek vízszintjének további emelkedése a részbeni, vagy akár teljes megsemmisüléssel fenyegetheti a több, mint 1100 apró korallszigetből álló országot.

Az elmúlt két évtized legnagyobb regionális nyertese kétségkívül az Indiai Köztársaság, mely az 1991-től útjára indított gazdasági reformfolyamat nyomán kibontakozó gyors fejlődésére, majd nukleáris fegyverkezési eredményeinek 1998. májusi demonstrációjára támaszkodva az ezredfordulóra már korlátozott globális hatalmi ambíciókat fogalmazhatott meg. A 2010-es évekre ehhez Újdelhi egyre szélesebb külpolitikai támogatást is kapott, egyebek mellett az Egyesült Államoktól és Oroszországtól is. A bipoláris korszak végétől e sorok lezárulásáig Dél-Ázsia biztonságpolitikai dinamikájának legfontosabb meghatározói tehát egyrészt India hatalmi pozíciójának gyors ütemű erősödése, melynek eredményeképpen a 2010-es évek első felére a Himalájától délre nem maradt olyan helyi tényező, mely képes lenne versenytársaként fellépni a nagyhatalmi küzdőtéren, másrészt a helyi állami és nem állami szereplők válasza az ebből fakadó kihívásokra.

3. Polgárháborúk Srí Lankán és Nepálban

A szubkontinens perifériáin elhelyezkedő két kisebb dél-ázsiai állam az ezredforduló éveiben polgárháborús belső viszonyairól volt ismert. Míg azonban Nepál esetében a konfliktus alapvetően ideológiai gyökerekkel bírt, addig Srí Lankán klasszikus etnikai ellentét bontakozott ki.

A Srí Lanka-i polgárháború 2009. május 19-i lezárásával Dél-Ázsia jelenkori történelmének leghosszabb folyamatosan tartó fegyveres konfliktusa ért véget, mely a legjelentősebb pozitív

irányú elmozdulást jelentette a térség biztonsági helyzetében a kétezres évtized második felében.

A konfliktust egy évtizedeken át tartó belpolitikai folyamat generálta, melynek keretében a sziget lakosságának mintegy 74%-át kitevő buddhista szingalézek (szinhalák) a társadalmi élet legtöbb területén igyekeztek fokozatosan háttérbe szorítani a 17%-ban képviselt, hindu vallású tamil kisebbséget. A tamilok Srí Lanka északi vidékeit, és keleti partvidékét lakják, összefüggő településterületükön erős helyi többséget alkotva. A hetvenes évektől megalakult tamil fegyveres csoportok a sziget területén létrehozandó szuverén tamil állam (az ő szóhasználatukkal: Tamil Eelam) megteremtését tűzték zászlajukra. E szervezetek közül végül az 1976-ban alapított Tamil Eelam Felszabadító Tigrisei (angol mozaikszóval: LTTE) emelkedett ki. A két etnikum közötti ellentétek az 1983-as tamil felkeléssel eszkalálódtak polgárháborúvá, melynek katonai eseménytörténetét négy elkülönülő szakaszra, négy ún. Eelam háborúra osztják fel (első Eelam háború: 1983-1990, második: 1990-1995, harmadik: 1995-2002, negyedik: 2006(2008)- 2009.) Ezek közül vizsgált korszakunkra három szakasz jut. A Tigrisek a kilencvenes évek elejére, egy elvetélt indiai béketeremtő kísérlet nyomán emelkedtek a polgárháború fő tamil erejévé, befogadva a többi harcoló tamil frakció embereit. Vezetőjük Velupillai Prabhakaran ettől kezdve a háború menetének egyik meghatározója, a világ egyik legnagyobb személyes hatalommal rendelkező terroristája lett. Az LTTE mintegy 15 éven keresztül szinte szuverenitást gyakorolt a Srí Lanka északi és keleti területeinek jelentős része felett, ahol önálló állami működést imitáló intézményeket állított fel. A polgárháború két évtizeden át felőrölni látszott a szigetállam gazdasági és társadalmi erőit, dinamikájára jellemző, hogy a tamil fegyveres szervezet hatalmát a kormányerőknek csak lassú, nem egyszer kilátástalannak tűnő küzdelem árán sikerült felszámolni.

A kettőezres évtized végére két tényező billentette a mérleg nyelvét a kottei kormány javára. Egyrészt a nyugati és indiai fellépésnek köszönhetően az LTTE ütőképességét meghatározó külföldi források nagymértékben elapadtak, másrészt a szingaléz fél erőteljes külső támogatást kapott. Háborús erőfeszítéseihez főként Pakisztánban és a Kínai Népköztársaságban lelt szövetségesekre. Közülük Peking támogatása volt a legszélesebb körű. A távol-keleti birodalomból érkező haditechnikai eszközök korábbi állapotához képest látványosan javították a Srí Lanka-i haderő ütőképességét. Emellett a háború utolsó évében, 2009-ben Peking már Srí Lanka legnagyobb hitelezője, tehát a finanszírozás szempontjából is a katonai erőfeszítések legfontosabb külső támasza volt.

Az erőviszonyok kedvező változásának biztos tudata arra ösztönözte a 2005-ben megválasztott Percy „Mahinda” Rajapakse Srí Lanka-i elnököt, hogy a 2002-ben az észak-európai (fő-

ként norvég) mediáció mellett útjára indult, de 2006-ra lényegében összeomlott békefolyamattal szakítva a katonai megoldást válassza. 2008. január 2-án a Srí Lanka-i kormány hivatalosan is felfüggesztette a tűzszüneti megállapodást, és deklarálta a nyílt háborút, mely 2009 május 18-ra az LTTE megsemmisítő vereségével és Velupillai Prabhakaran megölésével zárult. Kétségtelen, hogy a polgárháború lezárása régen nem tapasztalt mértékben javította a szigetország belbiztonsági helyzetét. 2009-et követően a fegyveres szakadár tevékenység felszámolásával Srí Lanka terrorfenyegetettsége szinte megszűnt. A korábbi, évente több száz halottat, és gyakran ezernél is több sebesültet maguk után hagyó támadások megszűntével 2012-ig bezárólag évente mindössze egy-két sikertelen merényletkísérlet történt. A szingaléz nacionalizmus diadala ugyanakkor egyenes úton vezetett az északi országrész tamil lakosságával szembeni represszív politikához, melynek a területen bevezetett katonai igazgatás biztosít sajátos keretet. A háború áldozatainak számát mértéktartó becslések százezer fő körül határozták meg – jelentős hányaduk az északi országrész civil tamil lakosságához tartozott. A háborút követő években a béke és a gyorsuló fejlődés eufóriájának árnyékában az etnikai sérelmek halmozódása és a Rajapakse elnök autokratikus törekvései jellemezték a szigetország belpolitikai légkörét. Utóbbira jellemző, hogy 2012-ben a Rajapakse-klán (főként az elnök és két öccse) különböző állami funkciókon keresztül diszponált az ország költségvetésének legnagyobb része (egyesek vélemények szerint akár 70 %-a) felett. A rendszer azonban külső támaszokra lelt, főleg a Kínai Népköztársaság fokozódó érdeklődésének köszönhetően. Peking indiai-óceáni jelenlétét erősítő törekvéseit szem előtt tartva nagy fantáziát lát a szigetország tengeri- és légi-közlekedési infrastruktúrájában, bevonva azt a térség domináns hatalmával, Indiával folytatott stratégiai versengésébe. A korábbi évtizedekben eléggé marginális szerepet játszó Srí Lanka ezáltal az ázsiai nagyhatalmi játszmák egyik mozgalmas terepévé vált, új kihívás elé állítva biztonságpolitikáját.

Nepál társadalmi adottságaiban és geostratégiai helyzetében is alapvetően eltér Srí Lankától. Az évtizedekig a Föld utolsó hindu monarchiájaként ismert himalájai állam etnikai összetettsége, valamint Kína és India közé „beszorított”, a világtengerektől elzárt fekvése miatt sajátosan kényes helyzetben van. Ez, valamint ráutaltsága a két nagy szomszédjára magától értetődő kényszert jelent az egyensúlyozás politikájára.

Nepálban 1996 februárjától a 21. század első évtizedének végéig szintén polgárháború dúlt. A maoizmus ideológiai örökségét magáénak valló Nepáli Kommunista Párt (elterjedt megnevezésük szerint egyszerűen csak „a maoisták”) Puspa Kamal Dahal (mozgalmi nevén Pracsanda)

irányításával kezdeményezett, „népi háborúnak” keresztelt felkelése a monarchia és a hozzá kötődő társadalmi viszonyok megdöntését, ennek nyomán pedig a népköztársaság megteremtését tűzte zászlajára. Szembenállása az uralkodócsaláddal és a rendszer vezető köreivel vált a tízéves háború politikai alapjává. Bár a 2001. szeptemberét követően a terrorizmus elleni küzdelem szelleme a nepáli kormánynak is hozott némi külföldi segítséget, a maoisták feletti katonai győzelemhez ez kevés volt. A helyzet súlyosbodásához azonban az ország uralkodó elitjének nem várt válsága is hozzájárult. Mikor 2001. június 1-én Dipendra trónörökös egy családi vitát követően lemészárolta a vacsorára összegyűlő uralkodófamília 9 tagját (köztük apját, a dinasztia hatalmát alkotmányos alapokra helyező Birendra királyt), majd önmagával is végzett, a nepáli monarchia évszázados felépítménye végzetesen megrendült. Az új uralkodó a halott király nem igazán népszerű öccse, a régenstanács addigi elnöke, Gyanendra Bir Bikram Dev lett. Több tűzszüneti kísérlet után a polgárháború 2005 februárjában ért a csúcspontjára, mikor király – súlyosbítva a társadalom szemében addig is meglévő legitimációs problémáit – a rendkívüli állapot bevezetése mellett feloszlatta a törvényhozást, saját kezébe véve az ország kormányzását. A vidéken terjedő lázadás elfojtása és a maoisták gyengébb pozícióba kényszerítése azonban meghaladta a hadsereg erejét. Gyanendra lépésével felborította a trón és a politikai pártok között Birendra reformjai óta fennálló sajátos belpolitikai egyensúlyt, lehetővé téve a maoisták számára, hogy egységre szólítsanak, és az alkotmányosság helyreállítóinak szerepébe helyezkedjenek. Az uralkodó abszolutista hatalomgyakorlási kísérlete hamar elvetélt a társadalom ellenállása nyomán, minek hatására még 2006-ban demokratikus engedményekre kényszerült. Az év áprilisában Gyanendra helyreállította a parlamentet és megbízta a kormányfőt a béketárgyalások lefolytatásával. 2006. november 21-én, fél éves tárgyalássorozat lezárásaként írták alá a felek az átfogó békemegállapodást. A rendszer elleni erőkoncentráció feltétele volt, hogy minden résztvevő párt – a maoistákat is beleértve - a plurális demokratikus modell mellett áll ki. Ez a polgárháború, de egyben a monarchia végét is jelentette, amit a 2008. április 10-i, a maoisták győzelmével végződő többpárti alkotmányozó gyűlési választások és a szekuláris, demokratikus köztársaság május 28.-i kikiáltása adott át végleg a múltnak. A polgárháború 2006-ig több, mint 12.700 ember életét követelte.

A nepáli társadalom etnikai, kulturális, történelmi, de puszta természetföldrajzi okokból is sokkal nyitottabb India, mint Kína irányába. E két hatalomhoz való politikai viszonyulás kiegyensúlyozottságát viszont éppen a dinasztia, mint állandó hatalmi tényező biztosította. Nepál alapvető rászorultsága déli szomszédjára azonban a 21. század második évtizedének elején is jellemző, ennek minden kül- és biztonságpolitikai konzekvenciájával együtt. A himalájai

állam 2012-ben Indiával bonyolította le külkereskedelmének csaknem kétharmadát, ráadásul óriási nepáli deficit mellett, ami jól illusztrálja gazdasági függését. India számára Katmandu szerepe ugyanakkor tágabb összefüggésekbe illesztve érdekes. A két meghatározó, biztonságát is alapvetően érintő szempontot egyrészt a Kínai Népköztársaság térségbeli stratégiai törekvései képezik, másrészt a maoisták győzelmének hatásai az indiai szélsőbaloldali mozgalmakra, különös tekintettel a naxalita terroristák tevékenységére. Újdelhi számára mindezért a Nepál-politika alaptézise, hogy fenn kell tartani India vitathatatlan dominanciáját a himalájai állam külkapcsolataiban.

4. Nukleáris fegyverkezés és stratégiák

Dél-Ázsia nuklearizációjának folyamata a térség biztonságpolitikai helyzetével foglakozó művek egyik központi témája. Nem alaptalanul, hiszen **az 1998. évi nukleáris kísérletek lényegileg változtatták meg a szubkontinens biztonságpolitikai helyzetét, a bipoláris szembenállás megszűnése utáni második legfontosabb cezúrát képezve e tekintetben.** Gyökereit tekintve mind az indiai, mind a pakisztáni nukleáris program a hidegháború évtizedeiig nyúlik vissza. Újdelhiben az 1962. évi indiai-kínai háború tanulságaként fogalmazódott meg, hogy az országnak szüksége van a legmagasabb szintű biztonsági garanciákra, melyet leginkább a stratégiai elrettentő potenciál nyújthat. Fölöttébb kétséges volt ugyanis, hogy a Föld legnépesebb országának háborús célra mozgósítható anyagi és emberi tartalékaival szemben, az adott, potenciálisan szárazföldi hadműveleti környezetben, a sikeres önvédelemhez elégséges feltételeket bizonyosan elő lehet állítani, pusztán mennyiségi és hagyományos haditechnikai fejlesztésekkel. E problémára kínált megoldást a nukleáris fegyverkezés programja, amelynek eredményei megszűntethetik az ország komparatív katonai hátrányát a Kínai Népköztársasággal szemben. India ennek megfelelően – bár a Részleges Atomcsend Szerződésnek 1963-ban még aláírója volt - nem csatlakozott az 1968-as Atomsorompó-szerződéshez (NPT). A kutatások eredményeképpen 1974-re elkészült az első működőképes indiai nukleáris robbanóeszköz. A rádzsásztáni Pokhran kísérleti telepen az év május 18-án működésbe hozott egyfázisú bomba azonban – a politikai elit ezirányú szándékának hiányában, és a várható heves külföldi reakciókra is tekintettel - még nem vezetett nukleáris fegyverzet kifejlesztéséhez. A katonai nukleáris programot 1987-ben újították fel Indiában, már egy markánsabb hatalmi politikai koncepció részeként. Az indiai kormányzat következetesen ellenállt az Átfogó Atomcsend Szerződéshez (CTBT) való csatlakozását szorgalmazó külföldi nyomásnak, és (amerikai műholdas megfigyeléseknek köszönhetően) 1995-től adatok is rendelkezésre álltak

arról, hogy újabb nukleáris tesztekre készül. A Pokhran kísérleti telep 1998 májusában adott otthont az újabb robbantás-sorozatnak, mely már az indiai atomhatalmiság tényét volt hivatva demonstrálni. Hivatalos indiai bejelentés szerint a „Shaktí művelet" keretében a hónap 11-én 3, 13-án pedig további 2 robbanószerkezet sikeres működésbe hozása történt meg. Az erődemonstráció politikai előzményét a Bháratója Dzsanata Párt (Indiai Néppárt) által dominált hindu nacionalista koalíció kormányalakítása és az általa erősen favorizált nagyhatalmi célkitűzések nyílt megfogalmazása jelentette. Az indiai lépésre adott pakisztáni válasz sem késett: A beludzsisztáni Csagaj-hegységben május 28-án, a Csagaj-I kódnevű földalatti kísérlet keretében lépett működésbe az iszlám köztársaság öt saját nukleáris bombája. A sikeres teszteket Csagaj-II néven május 31-én, a Kharan-sivatagban egy további követte. Szakértői vélemények szerint Pakisztán már az 1980-as évek derekától rendelkezhetett működőképes atomfegyverrel. Az iszlámábádi kormány az erődemonstrációt lépéskényszerrel magyarázta, melyet a regionális stratégiai erőviszonyok felborítására tett indiai kísérlet idézett fel. A hivatalos indiai álláspont ezzel szemben éppen a pakisztáni és kínai fenyegetéssel igyekezett magyarázni a kísérleti robbantásokat. A nukleáris rivalizálás 1998-at követően a két vezető dél-ázsiai állam stratégiai építkezésének meghatározó elemévé növekedett, mely eredményeiben két aránylag kis méretű, de a kölcsönösen hiteles minimális elrettentés légkörét fenntartani képes arzenál kiépítéséhez vezetett. Az atomhatalmi státusz demonstrálása ugyanakkor – már a nukleáris fegyverek politikai eszköz-jellegéből adódóan is – a diplomáciát, illetve a stratégiai tervezést is munka elé állította. Az alábbiakban az indiai és pakisztáni nukleáris stratégiák legfontosabb jellemzőit foglaljuk össze.

4.1. India nukleáris stratégiája

Az Indiai Köztársaság nukleáris fegyvereinek pontos számát titkos információként kezelik, a rendelkezésre álló kapacitások alapján azonban 2012-ben 80-100 robbanóeszköz meglétét feltételezhetjük. Az ország nukleáris stratégiájának egyes alapelemei már az 1998 decemberében kihirdetésre kerültek, maga a doktrína azonban csak további évek munkája során nyerte el végső formáját, és 2003. január 4.-től emelkedett hivatalos rangra. Legfontosabb megállapításai a következők:

- **India soha nem mér elsőként nukleáris csapást** („no-first-use" nyilatkozat), valamint nem alkalmaz atomfegyvereket, illetve nem fogalmaz meg hasonló tartalmú fenyegetést az ilyen eszközökkel nem rendelkező, vagy egy esetleges

nukleáris csapást végrehajtó hatalommal nem szövetséges államokkal szemben.

- Mindebből ugyanakkor a **magas szintű elrettentés** szükségessége is következik a nukleáris eszközökkel rendelkező potenciális ellenfelek irányába. India tehát a hiteles minimális elrettentés híve.
- A stratégiai csapásmérő erőknek földi, légi és tengeri telepítésű eszközökkel **(nukleáris triád)** is rendelkezni kell annak érdekében, hogy magas szinten tartsák az egységek túlélőképességét egy esetleges, az indiai államterületet, vagy az indiai erőket bárhol érő első csapással szemben, és lehetővé váljon egy **megsemmisítő erejű, tömeges második csapás** mérése. Ezt az ellenséges atomcsapáson kívül az ország területét és lakosságát ért vegyi, vagy biológiai támadás is kiválthatja.
- A **civil kontroll** – csakúgy, mint az indiai fegyveres erők egésze tekintetében – a nukleáris egységek felett is alapkövetelmény.
- A doktrína végül hitet tesz egy **atomfegyverektől mentes világ** kialakítása mellett is.

Újdelhi az elrettentés fenntartása mellett arra törekszik, hogy minél szélesebb körben legyen képes megjeleníteni nukleáris ütőerejét. E hatalmi-politikai célt napjainkban két fegyverkezési programja szolgálja a legmarkánsabban. Az egyik az interkontinentális ballisztikus rakéták kifejlesztését és hadrendbe állítását célzó programja, melynek első valóban kézzelfogható eredményét 2012. április 19-én regisztrálhatta az Agni-V interkontinentális ballisztikus rakéta (ICBM) sikeres tesztkilövésével, mely – elterjedt becslések szerint – nagyjából 5500-6000 km-es hatótávolságával már Közép-Európát is elérheti. A másik pedig a nukleáris triád tengeri „lábának" megerősítése, mely az interkontinentális ballisztikus rakéta-hordozó tengeralattjárók indiai családjának (az ún. Arihant osztály) felépítésével és sorozatos hadrendbe állításával hajtanak végre. Az öt tervezett egység úttörő példányát, az INS Arihantot a kargili háború lezárásának 10. évfordulóján avatták fel, rakétafegyverzetének telepítése pedig 2013-ban kezdődött meg. Ezek az eszközök már valóban alkalmasak arra, hogy távoli térségekben is megjelenítsék India csapásmérő képességét.

4.2. Pakisztán nukleáris stratégiája

A Pakisztáni Iszlám Köztársaság riválisához hasonlóan szigorúan titokban tartja a nukleáris képességeire vonatkozó információkat, a legelterjedtebb szakértői becslések azonban 2012-ben mintegy 90-110 robbanóeszköz birtoklását feltételezték. Ez egyszersmind azt is jelenti, hogy a fegyverek puszta számát tekintve a muszlim ország valamelyest megelőzte a nukleáris kutatások terén a korábbi évtizedekben még jelentős előnyt birtokló riválisát. Ehhez azonban azonnal hozzá kell tennünk azt is, hogy hála a nagyobb hatótávolságban való bevetés képességének és a működőképes nukleáris triádnak a 2010-es évek elején továbbra is India minőségi fölénye mutatkozik. A pakisztáni nukleáris arzenál még csak regionális szintű elrettentést garantál, míg keleti szomszédja elindult a globális erőkivetítés megvalósítása felé.

A pakisztáni nukleáris fegyverkezési program a katonai és politikai elit alapvető stratégiai dilemmájának jegyében született, melyet az országgal szembeni indiai fenyegetés tézise ihletett. Ez magától értetődővé teszi, hogy a pakisztáni nukleáris politika és a fegyver alkalmazásával kapcsolatos elképzelések elválaszthatatlanok Újdelhi magatartásától, amely máig lényegében az egyetlen valódi tájékozódási pont e tekintetben. Fontos továbbá, hogy az iszlám köztársaságnak nincs transzparens nukleáris doktrínája, a muszlim atombombával kapcsolatos politikát az elmúlt másfél évtized folyamán „csepegtetett" információk alapján lehet rekonstruálni. Az így kirajzolódó doktrína alapelemei a következők:

- A pakisztáni **nukleáris politikával kapcsolatos bizonytalanság fenntartása** az elrettentő stratégiai része.
- A hadászati csapásmérő képességekkel szembeni fő követelmény a **hiteles elrettentés minimális feltételeinek való megfelelés**. Ez a mennyiségi mutatók tekintetében egyértelműen megvalósult, működőképes pakisztáni nukleáris triádról azonban még 2013-ban sem beszélhetünk.
- Az **első csapás mérésének lehetősége** központi elem. Pakisztán napjainkig nem csak a „no-first-use" nyilatkozat megtételétől tartózkodott, de elitjén belül nyílt diskurzus tárgya az atomfegyver elsőként való alkalmazásának szükségessége egyes, az ország fennmaradására veszélyesnek ítélt szituációkra válaszul. Ennek magyarázatát az indiai és pakisztáni fegyveres erők közötti asszimetriákban kell keresnünk.
- A **nukleáris csapás lehetséges válasz olyan ellenséges akciókra is, melyek az ország gazdasági, vagy politikai stabilitása ellen irányulnak**.
- Az elrettentést szolgálja a **tömeges csapás kilátásba helyezése** is, melyet **szükség esetén akár a civil célpontok (pl.: nagyvárosok) ellen is** végrehajthatnak.

- A bizonytalanság légkörét tovább erősíti a nukleáris erő bevetésével kapcsolatos **döntéshozatal átláthatatlansága** és ebből fakadóan a szokottnál is nehezebb kalkulálhatóság. Pakisztánban ugyanis nem biztosított a politikai elit teljes ellenőrzése a nukleáris fegyverzet felett, azok de facto a hadsereg hatáskörébe tartoznak.
- **Az atomfegyvermentes világ kívánatos**, de a teljes nukleáris leszerelés csak megfelelő biztonsági garanciák mellett vállalható.

Pakisztán távlati tervei között szerepel a működőképes nukleáris triád kialakítása és interkontinentális bevetési képesség kifejlesztése is. E tekintetben azonban 2013 elején még számottevő hátránya mutatkozott Indiával szemben.

5. Az indo-pakisztáni konfliktus és a kargili háború

Az indiai-pakisztáni viszonyt a két ország területi szétválásától kezdve mérgező kasmíri konfliktus a posztbipoláris korszakban sem jelentéktelenedett el, bár különösen az indiai kül- és biztonságpolitika formálásában közel sem jutott neki egyeduralkodó szerep. Relatív leértékelődésében az is közrejátszott, hogy a konfliktus elvesztette korábbi hidegháborús dimenzióit, Pakisztán pedig önmagában már nem tűnt képesnek arra, hogy fenyegesse a területi status quo-t. A tartomány státuszának kérdése az 1989-ben kirobbant kasmíri felkelés nyomán került újra a figyelem középpontjába. Azonban az igazi mélypontot a korszakban nem a belső megmozdulások, hanem az indo-pakisztáni konfliktus újbóli intenzifikálódása jelentette az ezredforduló éveiben. A folyamat kiindulópontja az ún. kargili háború volt.

A gyakran negyedik indo-pakisztáni háborúnak is nevezett kargili konfliktus a pakisztáni hadvezetés utolsó próbálkozása volt arra, hogy fegyveres beavatkozással változtassa meg a kasmíri erőviszonyokat, és hazáját kedvezőbb pozícióba segítve kényszerítse tárgyalásra Újdelhit a tartomány jövőjéről. Az 1998 őszén körvonalazódott terv végrehajtása az év telén kezdődött, mikor a militánsoknak öltözött pakisztáni katonák a Lashkar-i-Tajba terrorszervezet helyismerettel rendelkező embereinek kíséretében behatoltak a kasmíri ellenőrzési vonal (LoC) indiai oldalára. Legfontosabb harcálláspontjaikat Kargil város környékén állították fel. Céljuk leegyszerűsítve az volt, hogy korlátozott hadműveletek és a kasmíri felkelő csoportok bevonása mellett, a szovjet-afgán háború mudzsahedin-taktikáinak alkalmazásával mérjenek vereséget a helyi indiai erőkre. Az indiai fél csak 1999 májusában értesült a behatolásról, és csak a hónap közepétől vette fel a harcot addigra berendezkedett ellenfelével. Újdelhi katonai

fölényének kibontakozása a konfliktus során a fejlesztés alatt álló nukleáris arzenál kölcsönös bevetésének kockázatát idézte fel, lépéskényszerbe hozva a diplomáciát is. Miután több hónapos küzdelmet követően a pakisztáni kabinet belátta, hogy a hadvezetés stratégiája kudarcot vallott, elfogadta Bill Clinton amerikai elnök közvetítési ajánlatát. A washingtoni tárgyalások eredményeképpen a Navaz Sharif vezette pakisztáni kormány beleegyezett a visszavonulásba, mely július 26-i határidőre meg is történt. Noha a beszivárgó erők elkerülték a megsemmisülést, a háborúból újfent India került ki győztesként. Az áldozatok száma indiai részről mintegy 474 halott és 1109 sebesült, míg Pakisztán nagyjából 700 embert veszített.

A kargili konfliktus a területi kiterjedését, illetve az egymással szemben felvonultatott erőket tekintve össze sem vethető a korábbi évtizedek három indo-pakisztáni háborúval, következményeiben mégis az egyik legfontosabb korszakhatárnak kell tekintenünk a térség biztonságpolitikai folyamatainak vonatkozásában. Az amúgy sem feszültségmentes indiai-pakisztáni kapcsolatok évekig nem tértek magukhoz a kargili sokkból. Az 1999-es krízist 2001-2002-ben újabb mélypont követte, mikor az állandósult tüzérségi összecsapások az ellenőrzési vonal mentén egy újabb háború rémképét vetítették előre. Emellett a krízis „öröksége" Indiában – mint alább látni fogjuk - a védelempolitikai elképzelések felülvizsgálatát inspirálta, míg nyugati szomszédjánál konkrét belpolitikai változások katalizátorává vált.
Pakisztánban Navaz Sharif kormányfő a kargili visszavonulás nyomán feloldhatatlan ellentétbe kerül Pervez Musarraf vezérezredessel a Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottságának elnökével, aki azzal vádolta miniszterelnökét, hogy gyávaságával katonai verségbe taszította az iszlám köztársaságot. A vezérkar ugyanis (jelen ismereteink szerint illúziókat kergetve) nem osztotta a politikai elit nézetét a kargili vállalkozás kudarcos voltáról. Kettejük belpolitikai párharcából a civil kormány került ki vesztesként. Mikor Sharif 1999. október 12-én megkísérelte eltávolítani a tábornokot, a vezérkar éléről, a pakisztáni hadsereg kitartott Musarraf mellett, és őrizetbe vette a kormányfőt. Az ország történetében sorban a harmadik katonai államcsíny nyomán Pervez Musarraf mindössze 17 óra leforgása alatt leváltott vezérkari főnökből a pakisztáni állam vezetője lett. Hatalmát (2001-től elnökként) egészen 2008. augusztus 19.-i lemondásáig megőrizte.
A relatív enyhülés folyamatát a két dél-ázsiai atomhatalom viszonyában végül Musarraf és Atal Bihári Vadzspáji indiai miniszterelnök 2004. január 5-én, a SAARC Iszlámábádi csúcstalálkozóján lezajlott tárgyalása indította útjára. Eredményeképpen megszűnt a gyorsan kibontakozó háborús konfliktus veszélye a határzónában, átadva a helyét a párbeszédnek. A feszültség mérséklését nem csak a kasmíri válság katonai megoldhatatlansága és a nukleáris fegyverkezés előrehaladása, hanem a két ország nemzetközi kapcsolataiban feltárulkozó lehetősé-

gek is inspirálták. Ez utóbbiak nem mellesleg jórészt a világ vezető hatalmához kötődtek. Az Egyesült Államok ugyanis 2001. szeptember 11-e után mindkét országban szövetségest keresett a terrorizmus elleni erőfeszítéseihez, a fejlődő nyugati kapcsolatok és közvetlen támogatás ígérete pedig mind Újdelhiben, mind Iszlámábádban csillapítóan hatott a harci kedvre.

6. Pakisztán a nemzetközi küzdőtéren

Mint fentebb érintettük, a huszadik század utolsó évtizedének beköszöntével a Pakisztáni Iszlám Köztársaság biztonságpolitikai helyzete egyértelműen romlott. Az **USA** támogatásának elapadása, az afganisztáni polgárháború folytatódása, valamint India hatalmi képességeinek és tekintélyének fokozódása eltérő gyökerű problémák voltak, kombinációjuk mégis az ország pozícióinak megrendülésével fenyegetett. E tekintetben az 1998-as indiai nukleáris robbantások már megkerülhetetlen kihívást jelentettek, melyre válaszul Pakisztán – tudván, hogy ez nemzetközi aggodalmakhoz, és az ország esetleges további elszigetelődéséhez vezet majd – hasonló lépésre szánta el magát. A csagaji kísérletekkel megszületett a történelem első muszlim atomhatalma, a várt elszigetelődés pedig ennek, valamint az 1999. évi katonai hatalomátvételnek köszönhetően meg is történt.

Iszlámábád nemzetközi pozíciójába ezt követően a 2001. szeptember 11-i amerikai terrortámadások nyomán előállt, minőségileg új helyzet hozott radikális változást. 2001. szeptember 12-én reggel Richard Lee Armitage amerikai külügyminiszter-helyettes megbeszélést folytatott az akkor éppen Washingtonban tartózkodó Mahmud Ahmed tábornokkal, aki a vezető pakisztáni titkosszolgálat, az ISI (Inter-Services Intelligence) igazgatója volt. Armitage tolmácsolta Ahmednek az USA szándékát a támadások megtorlására, valamint a Pakisztánnal szembeni elvárásait ennek elősegítése céljából. Pakisztán e tekintetben kulcstényező volt: az afganisztáni térségbe való behatolás és az ott operáló egységek ellátása nemigen lett volna elképzelhető az ország együttműködése nélkül. Emellett a kilencvenes évek folyamán Iszlámábád – főként még a szovjet-afgán háború időszakában kiépült titkosszolgálati kapcsolatrendszeren keresztül – aktívan bábáskodott a tálib mozgalom létrejötte és térnyerése felett, és a szóban forgó években is a legfontosabb volt az extrém szunnita rezsim csekély számú külső támogatói között. Az afganisztáni tálib kormányzattal való szakításért, és az ellenük folytatott amerikai hadműveletek támogatásáért cserébe a pakisztáni fél a nemzetközi szankciók feloldását, gazdasági és katonai támogatást kapott az Egyesült Államoktól (a pakisztáni álláspont amerikai támogatását a kasmíri helyzet kapcsán Iszlámábád hiába kérte). Pakisztán rohamos gyorsasággal az USA által leginkább dotált országok sorába került a 21. század első évtizedében. A katonai és pénzügyi segélyek összértéke 2002-2012 között elérte a 25,37 milliárd dol-

lárt. Az antiterrorista műveletek elősegítésére folyósított koalíciós támogatás a 2001-2011 közötti periódusban a pakisztáni védelmi költségvetés nagyjából 20-25%-ának megfelelő összeg volt. Dacára a kölcsönösen hasznos együttműködésnek a bizalmi deficit a vizsgált időszakban végig fennmaradt a két szövetséges között. Ez döntően két fő okra volt visszavezethető.

Egyrészt az Egyesült Államokban komoly aggodalom forrása volt a pakisztáni nukleáris technológiák proliferációjának lehetősége. Az, hogy ez nem csak lehetőség, hanem tény, az ezredfordulóra vált ismertté. A pakisztáni nukleáris kutatások vezetőjét Abdul Kadír Hánt (kit szerepe miatt gyakran a muszlim atombomba atyjaként is emlegetnek) amerikai hírszerzési információk alapján ekkor vádolták meg azzal, hogy további országoknak, köztük Iránnak és Észak-Koreának játszotta át a pakisztáni nukleáris kutatások eredményeit. Kadír Hán az 1980-as évektől nagyjából a 2003/04. évek fordulójáig működtette nemzetközi hálózatát, melyen keresztül a nukleáris fegyverfejlesztéshez szükséges tervrajzokat, alapanyagokat és berendezéseket juttatott külső partnerei kezére. A tudós 2004-ben nyilvánosan elismerte az ellene felhozott vádakat, valódi számonkérésére azonban nem került sor. Washingtonban pedig a pakisztáni-amerikai szövetség érdekében hajlandóak voltak beletörődni a látszateljárásba. Kadír Hán hálózatát azonban 2013-ig sem számolták fel teljes egészében.

Washingtonban emellett kezdettől fogva tisztában voltak azzal is, hogy a pakisztáni fegyveres testületek – szem előtt tartva az ország afganisztáni belpolitikai folyamatokhoz, illetve az Indiával szembeni regionális versengéshez kötődő stratégiai érdekeit – rejtett csatornákon fenntartották korábbi kapcsolataikat a térségben operáló iszlám militáns szervezetekkel, köztük a tálibokkal is. Az ország szövetségesi magatartása ennek köszönhetően megkérdőjelezhető volt. A pakisztáni kormányzatnak pedig a már említett regionális politikai ambíciók mellett tekintettel kellett lennie a társadalmat átható Amerika-ellenességre is. Egy 2012-es felmérés szerint a pakisztáni válaszadók mintegy 74%-a tekintette az Amerikai Egyesült Államokat Pakisztán ellenségének, és mindössze 8%-a partnernek. Az elutasítottság jelensége végigkísérte az amerikaiak helyi szerepvállalását. A terroristák likvidálására használt amerikai drónok támadásai pedig a fenyegetettség érzését állandósították az ország törzsi határvidékén, mély felháborodást szítva pakisztán más részein is. Ugyanakkor egyértelmű, hogy az említett határtérség (különösen a hét pastun törzsi ügynökség által alkotott Szövetségi Igazgatású Törzsi Területek, az ún. FATA[1]) valóban az iszlám militantizmus melegágya lett, számos terroris-

[1] A FATA mintegy 27 500 négyzetkilométeres területén 2010. évi becslések szerint nagyjából 3,5 millió helyi lakos mellett 1,5 millió Afganisztánból érkezett menekült él. A terület hét törzsi ügynökség között oszlik meg. Ezek északkeletről délnyugat felé haladva: Badzsaur, Mohmand, Haibár, Orakzaí, Kurrám, Észak-Vazirisztán, és

tavezető rejtekhelyét azonosították itt. Közülük a leginkább űzött személy az al-Káida alapítója és a 2001. szeptember 11.-i terrortámadások szellemi atyja, Oszáma bin Láden volt, kinek pakisztáni tartózkodását nyugaton lényegében biztosra vették – nem alaptalanul. Bin Láden rejtekhelyén végül egy amerikai tengerészgyalogos egység ütött rajta 2011. május 2-án, a pakisztáni Abbottábád városában. Az addigi világtörténelem legismertebb és legkeresettebb terroristájának likvidálása nyomán éleződő feszültség mélypontra taszította az amerikai-pakisztáni viszonyt. A Musarraf-érát lezáró 2008. februári (alapvetően demokratikus) választások nyomán megalakult polgári kabinet számára nagyon érzékeny politikai feladat volt az egyensúlyozás a hadsereg, a külföldi partnerek, és a fokozódó elégedetlenséget mutató lakosság elvárásai között. Az Egyesült Államok pedig az ún. Északi Elosztóhálózat megszervezésével igyekezett az Afganisztánban állomásozó koalíciós erők ellátását valamelyest függetleníteni a Pakisztánon áthaladó útvonalaktól. Ez azonban a kívántnál csak jóval szerényebb mértékben volt megvalósítható. A 2011-es feszült időszaknak amerikai diplomáciai gesztus vetett véget, minek köszönhetően helyreállt a két állam felszín alatt bizalmatlan, de a nyílt színen továbbra is szívélyes viszonya.

A Pakisztán nemzetközi pozícióját érdemben meghatározó másik hatalom a **Kínai Népköztársaság**. Kapcsolataik 1951-től datálódnak, valódi stratégiai együttműködéssé azonban csak az 1965-ös indo-pakisztáni háborút követően fejlődtek. A huszadik század végére Kína Pakisztán legstabilabb szövetségesének mutatkozott, melyet Washington időleges érdektelensége a kilencvenes években még jobban felértékelt. Beszédes, hogy 1995-2008 között a kínai fegyverexport mintegy 40 %-a Pakisztánba ment. Peking a hagyományos fegyverkezésen és a gazdasági partnerségen túl hathatós támogatást nyújtott az iszlám köztársaság katonai és civil nukleáris programjához, illetve rakétafejlesztéseihez is. A nukleáris együttműködés a két ország között 1971 után intenzifikálódott.
Pakisztán nukleáris elrettentő-képességének kiépítése lényegében az 1999-2008 közötti diktatórikus időszakban történt meg. Ennek biztosítása igen gyors ütemben tette szükségessé e fegyverek hatékony bevetéséhez szükséges ballisztikus rakéták hadrendbe állítását. A probléma megoldása pusztán hazai fejlesztésekkel a pakisztáni rakétatechnológiai kutatások aktuális állapota és az indiai verseny által meghatározott időtényező miatt lehetetlenek bizonyult. Ezt felismerve az ország külső technológiai importhoz folyamodott, melyhez nagyrészt Kínában (kisebb részben pedig Észak-Koreában) talált partnerre. Iszlámábád még 1991-94 között

---

Dél-Vazirisztán. Noha teljesen homogénnek egyik sem nevezhető, mindegyik lakosságán belül egy pastun törzsi csoport a meghatározó.

szerzett be kínai M-sorozatú (Dong Feng) rakétákat illetve alkatrészeket, köztük 1992-ben 34 komplett M-11-es rendszert, melyeket saját ballisztikus rakétáinak tervezéséhez használt fel. Az ügyletek gyümölcse nagyrészt a kétezres években érett be. Hála a fejlesztési idő lerövidülésének – bár a technikai különbségek nem tűntek el teljesen- Pakisztán Indiával párhuzamosan tudott rendszerbe állítani olyan kis és közepes hatótávolságú rakétafegyvereket, melyekkel regionális szinten állhatta a versenyt ellenfelével. Az ország nukleáris elrettentő képességét a hordozóeszközök tekintetben a kettőezres évek második felében túlnyomórészt a kínai technológia biztosította, pótolhatatlan szerepet játszva az Újdelhivel szembeni stratégiai paritás kialakításában. Erre támaszkodva jelenthette be Pervez Musarraf pakisztáni elnök 2005. március 19-én, a Shaheen-II rakéta tesztjét követően, hogy hazája elérte a minimális elrettentéshez szükséges fegyverkezési és készenléti szintet.

Nem mellesleg Kína mindezzel vizsgált korszakunkra egy olyan állapot kialakítását segítette elő, melyben a kasmíri kérdésnek már nemigen volt katonai megoldása, ezzel mintegy a kompromisszumkeresés felé tolva Indiát és Pakisztánt, melynek alapja természetesen a területi status quo lehetett. Peking az ezredforduló válságperiódusa alatt is ezt a törekvést képviselte a két dél-ázsiai országgal szemben, és igyekezett eltántorítani a pakisztáni vezetést a konfrontatív fellépéstől. Pakisztán erősítésével tehát egyszerre csitította az iszlámábádi elit félelmeit és kötelezte le őket, valamint paradox módon a térség stabilitását is előmozdította, mégpedig India erősödésének ellensúlyozásával.
Utóbbi szempont az indiai nagyhatalmi törekvések nyílt felvállalásától kezdve egyre inkább előtérbe nyomult Kína Dél-Ázsia politikájában. A térség stratégiai felértékelődésének alább még részletezendő folyamata különösen a kínai hatalmi építkezést állította új kihívások elé. A világtengereken ma még gyenge (bár gyors fejlődést mutató) katonai jelenléttel bíró Kína számára Pakisztán e folyamat keretében egy újabb szerepet kapott. A dél-ázsiai ország közvetlen indiai-óceáni kijáratának hála, alkalmas hídfőállás lehet a Közel-Kelet felé az őt egyre erősebben lekötelező Kína számára. Aligha véletlen, hogy a pakisztáni-kínai kapcsolatok szintén a kettőezres évek folyamán emelkedtek új minőségi szintre. E folyamat egyik mérföldkövének a 2005. április 5-én aláírt barátsági és együttműködési szerződést tekintik, mely gyakorlatilag írásos formát adott a két ország stratégiai partnerségének. Pakisztán volt az első ország, mellyel Kína ilyen szerződést kötött. Az ezzel megalapozott rendszeres stratégiai dialógus máig fennáll a két fél között. 2006 novemberében – az iszlám köztársaság első ilyen tartalmú egyezményeként - megszületett a pakisztáni-kínai gazdasági kapcsolatokat is magasabb szintre emelő szabadkereskedelmi megállapodás, 2007. január 1-i hatályba lépéssel. Il-

leszkedve regionális stratégiájához, Peking az ezredfordulót követően jelentősen invesztált Pakisztán közlekedési infrastruktúrájába is, melynek gyakran emlegetett példája a beludzsisztáni Gwadar kikötőjének fejlesztésében játszott meghatározó szerepe. Gwadar mindössze 400 km-re fekszik a Hormuzi-szoros bejáratától, földrajzi szempontból ideális feltételeket nyújtva a Perzsa-öbölből érkező szállítmányok átrakodó bázisának létesítésére. Fejlesztésének első fázisa 2005 decemberére készült el, melyre Kína 198 millió, Pakisztán mintegy 50 millió dollárt költött. A 2000 júniusában elkészült Ormarai bázis mellet ez lett Pakisztán harmadik katonai célokra is felhasználható kikötője, mely nagyban növelte az ország tengeri védelmi képességeit, első sorban Indiával szemben.

A harmadik katonai diktatúra Pakisztánja egyre nagyobb affinitást mutatott az ország földrajzi adottságainak kihasználására. Nem csak az amerikai és kínai, hanem az **Indiával** szembeni politikájában is nyomon követhető mindez. A jelentős tranzitbevétel reményében Iszlámábád enyhítette korábbi ellenállását azokkal a regionális csővezeték-projektekkel kapcsolatban is, melyek India szénhidrogén-ellátásának biztonságát hivatottak szavatolni. Közülük a tervezett Irán-Pakisztán-India (IPI) gázvezeték Irán-Pakisztán szakaszának megépítéséről 2009. május 24-én írta alá a szerződést Ahmedinedzsád iráni és Zardari pakisztáni elnök. A regionális együttműködések felvállalásának számottevő politikai hozadéka, hogy az ország szomszédainak érdekeltsége tovább erősödött Pakisztán stabilitásának megőrzésében. India részéről a gazdasági érdekeltség mellett a Pakisztán-faktor már érintett relatív leértékelődése is segítette az előrelépést a többoldalú együttműködésre épülő tervek kivitelezésében. A hidegháború évtizedeiben Pakisztán ügye erőteljesen dominálta az indiai külpolitikai törekvéseket. Az elmúlt két évtizedben azonban – a konfliktusforrások kétségtelen megléte dacára isennek jelentősége óriásit csökkent, miközben India hatalmi képességei gyors ütemben fejlődtek. Napjainkra a két ország potenciáljainak különbözősége még kontrasztosabb, mint évtizedekkel ezelőtt, hozzájárulva Újdelhi részéről a pakisztáni fenyegetés tézisének gyengüléséhez, mely manapság leginkább az iszlám terrorizmussal összefüggésben merül fel. Ez utóbbi azonban a másik félnek is egyre komolyabb problémát jelentett. Az ezredfordulótól kezdve egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy Iszlámábád számára sem a hagyományos külső fenyegetések, hanem az ország esetleges területi dezintegrációja, illetve a terrorizmus és a szervezett bűnözés (gyakran egymással összekapcsolódó) jelenségeinek elharapódzása jelenti a legégetőbb biztonságpolitikai problémát. Ha lassan is, ez elvezetett az ország fenyegetésképének változásához. A fegyveres erők 2013. évi Zöld könyvében a Pakisztán biztonságára leselkedő veszélyek sorában első helyen már nem India, hanem a belső fenyegetések szerepelnek. Nem alap-

talanul: Pakisztáni hírszerzési szakemberek 2013 márciusában a Legfelsőbb Bíróság számára adott beszámolójukban 2001. szeptember 11. óta összesen mintegy 49 000 ember vesztette életét a terrorizmus elleni közdelem folyamán. Több, mint bármelyik Indiával folytatott háborúban.

Pakisztán tehát 2013-ra stabil külkapcsolati rendszer fenntartása és erősödő geostratégiai pozíció mellett de facto nukleáris hatalommá vált, valódi nagyhatalomnak azonban vizsgált korszakunkban ezzel együtt sem számít. Dacára a régióban viselt kiemelkedő szerepének, az ország politikai kormányzásának és belbiztonsági helyzetének gyengesége, a társadalmában tapasztalható dezintegráló tendenciák, valamint az ázsiai összehasonlításban is gyenge gazdasági teljesítménye nem tették lehetővé, hogy igazán erős szereplőként léphessen fel a nemzetközi közösség előtt.

7. Az indiai nagyhatalom

Az Indiai Köztársaság regionális hatalmi törekvései korunkban már évtizedek óta ismert jelenségnek számítanak. Gyökerei az 1962-es határháborúban Kínától elszenvedett vereség konklúzióiig nyúlnak vissza, mely aránylag jelentéktelen veszteségei dacára is alapjaiban rázta meg az addig uralkodó, meghatározóan a békés egymás mellett élés öt alapelvének (Pancsa Síla) érvényesítésén nyugvó indiai biztonságpolitikai koncepciót. Dzsaváharlál Nehru miniszterelnök 1964-ben bekövetkezett halálát követően a kormányzó Indiai Nemzeti Kongresszus Párt és a Nehru-Gandhi család militáns gondolkodású hívei egyre inkább azon regionális hatalmi képességek a határozottabb felvállalásában és fejlesztésében látták az ország magasabb honvédelmi garanciáit, melyeknek India adottságai eredetileg is kedveztek. A valódi kibontakozás lehetőségét azonban a hidegháborús szembenállás megszűnése hozta el.

A korábban már érintett külpolitikai dimenzió mellett az indiai gazdaság átalakítása is komoly támaszt jelentett ehhez. Az 1991-ben Manmohan Szingh akkori pénzügyminiszter irányításával elindított gazdasági reform eredményeképpen az ország gyors ütemű fejlődésnek indult. A GDP éves növekedése 1994-97 között meghaladta a 7,5%-ot, majd egy kisebb hullámvölgyet követően 2000-től a gazdaság újra dinamizálódott. Ennek következtében 2000-2011 között a GDP éves átlagos növekedése ismét elérte a 7,45%-ot, a gazdasági világválság 2008-as kirobbanását megelőző években ugyanakkor a 9%-ot is meghaladta. A kettőezres évek elején a teljes indiai GDP vásárlóerő paritáson már az ötödik legnagyobb volt a világon (A Világbank adatai szerint 2011-ben pedig már a harmadik). Bár 2013-ra – a kínaihoz hasonlóan – az indiai gazdasági növekedés perspektíváival kapcsolatban is egyre több kérdés merült fel, a gyors

fejlődés így is elengedhetetlen hátteret biztosított a messzebbre tekintő ambíciókhoz. A kilencvenes évekre azonban az indiai regionális politika mögött már óvatosságra intő kudarcok is álltak. A polgárháborús Srí Lankán 1987-1990 között vállalt béketeremtő misszió katonai és politikai szempontból egyaránt súlyos fiaskónak bizonyult. Az északi országrészben tevékenykedő Indiai Béketeremtő Erők három év alatt több, mint ezerfős veszteséget szenvedtek a Tamil Tigrisekkel szemben. Amellett, hogy az akció (az 1962-es kínai határháború után) India második katonai kudarca volt a függetlenné válása óta, alaposan meg is tépázta a dél-ázsiai óriásállam helyi tekintélyét. Mindez arra ösztönözte Újdelhit, hogy a korábbi évtizedek antikolonialista és antiimperialista stratégiai hagyományait felelevenítve az intervencionizmus elutasítása mellett igyekezzen visszanyerni a kisebb szomszédainak bizalmát. Lényegében ezt célozta az 1996-ban megfogalmazott, az akkori miniszterelnökről Gudzsrál-doktrínának elnevezett ötpontos javaslat, mely India és a kisebb szomszédai közötti jóhiszemű együttműködés alapelveit rögzítette. A kilencvenes évek regionális politikáját tehát a bizalomerősítés törekvése határozta meg a kisebb dél-ázsiai államokkal szemben, míg a pakisztáni és kínai politika a markánsabb nagyhatalmi érdekérvényesítés jegyében formálódott. Mint a nukleáris stratégiák ismertetésénél már érintettük, India globális hatalmi szerepvállalásra irányuló törekvéseinek nyílt, a kormányzati ideológiához illesztett megfogalmazása egy újabb cezúrához, az 1998. évi kormányváltáshoz kötődik. Az ekkor hatalomra került, hindu nacionalista beállítottságú koalíció (Nemzeti Demokratikus Szövetség) a Bháratíja Dzsanata Párt és Atal Bihári Vadzspáji kormányfő vezetésével az atomhatalmi státusz deklarálásával, élénk nemzetközi missziós szerepvállalással, az ország hagyományos katonai kapacitásainak, valamint nagyhatalmi kapcsolatainak fejlesztésével igyekezett Indiát erős, de felelősségteljes hatalmi tényezőként megjelentetni a nemzetközi küzdőtéren. Újdelhi emellett folyamatosan szorgalmazta az ENSZ Biztonsági Tanácsának reformját, melynek keretében az állandó tagsági státusz megszerzését vette célkeresztbe. A „nagyhatalmi projekt” már az első években komoly kihívásokkal nézett szembe. A Pakisztánnal kibontakozó nukleáris fegyverkezési verseny és annak elítélő külföldi visszhangja, a kargili háború és a rákövetkező feszült évek egyaránt próbára tették az indiai politikai elit rizikókészségét. Az ezredforduló azonban Újdelhi számára is érzékelhető változásokat hozott. A washingtoni külpolitika nem csak Pakisztán, hanem India irányába is nyitott, utóbbi esetében ez ráadásul még 2000 márciusában megtörtént, Bill Clinton elnök Újdelhi látogatásával. Hamar világossá vált, hogy az USA Afganisztán ügyén túltekintő ázsiai stratégiai érdekeinek szavatolásához India általában sokkal fontosabb partner Pakisztánnál. Ennek köszönhetően a neokonzervatív amerikai külpolitika már kiemelt figyelmet kezdett szentelni „a két nagy demokrácia” szövetségének, és mint alább még érinteni fogjuk,

hajlandóságot mutatott India atomhatalmi státuszának és nagyhatalmi törekvéseinek elismerésére is. E tendencia a Demokrata párti Barack H. Obama 2009. évi Fehér Házba költözése után is fennmaradt.

7.1. Doktrinális változások az ezredforduló után

A posztbipoláris korszak konfliktusai és az indiai nagyhatalmi ambíciók egyaránt a korábbi biztonságpolitikai és védelmi koncepciók felülvizsgálatát ösztönözték. Az elmélet- és doktrínaalkotásnak a nukleáris fegyverkezés mellett a kargili háború tapasztalatai adtak lökést. Az incidenshez hasonló események katonai kezelésével összefüggő dilemmákra elméleti megoldást kínáló koncepciót az indiai stratégiai tervezés végül fél év alatt állította össze, és a politikai és katonai elit konszenzusa mellett hozta nyilvánosságra. Ez az ún. korlátozott hagyományos háború elmélete.

7.1.1 A korlátozott hagyományos háború elmélete

George Fernandes védelmi miniszter 2000. január 5-én, az indiai biztonság és védelempolitikai kutatások egyik bázisintézményének számító Védelmi Tanulmányok és Elemzések Intézetének (IDSA) konferenciáján vázolta a „korlátozott hagyományos háború elméleteként" ismertté vált elgondolást. A kargili incidens sokkját az a felismerés idézte elő, hogy a nukleáris fenyegetés dacára nem lehet teljesen kizárni a fegyveres akciókat a potenciális ellenfelek részéről. Az indiai és pakisztáni nukleáris doktrínák közötti aszimmetria hadászati szinten elvileg biztosítja a stabilitást és kizárja a totális háborút, mivel az a nukleáris eszkaláció veszélye miatt a felek kölcsönös megsemmisüléséhez vezethet. Az alacsonyabb intenzitású konfliktusok és az aszimmetrikus hadviselés módszerei azonban várhatóan nem provokálnak hasonló végkifejlethez vezető lépéseket. India és Pakisztán között a kölcsönös nukleáris elrettentés hiteles ugyan, de nem biztosít megfelelő eszközöket a magas rizikókészségű dzsihádista csoportokkal, vagy például a kargili akciót végrehajtó kisebb egységekkel szemben. A korlátozott hagyományos háború elmélete erre reflektált.

Az elmélet lényegét az a megállapítás adja, miszerint a kölcsönös nukleáris elrettentés csak a kiterjedt háborúkkal szemben jelenthet védelmet. Kialakulhatnak azonban olyan alacsonyabb intenzitású, térben és a felvonultatott erők tekintetében egyaránt korlátozott fegyveres konfliktusok, melyek önmagukban ugyan nem fenyegetnek megsemmisüléssel, ezért nukleáris ellencsapást sem érdemes kilátásba helyezni velük szemben, de

veszélyeztethetik bizonyos neuralgikus térségek (pl. Kasmír) biztonságát. Ezek az összecsapások várhatóan e szűk keretek között fognak eldőlni anélkül, hogy egy totális háborúvá eszkalálódnának. Az indiai fegyveres erőknek tehát rendelkezniük kell az ilyen korlátozott háborúk megvívásához szükséges hagyományos eszközökkel és megfelelő stratégiával. E elméleti szempontból nem túl eredeti gondolat indította el a hadseregen belül addig érvényes területvédelmi koncepciók felülvizsgálatát, mely az ún. „hidegindítás" doktrínájának megalkotásához vezetett.

7.1.2. A „hidegindítás" doktrínája

Az úgynevezett „hidegindítás" doktrínája lényegét tekintve a szárazföldi erők válasza volt a kargili kihívásra, melyhez a 2001-2002-es válság tapasztalatait is felhasználták. A koncepciót a hadsereg 2004. április 28-án terjesztette elő. Akkorra már évtizedek óta esedékes volt egy új háborús doktrína kidolgozása. Az új dokumentum nyilvános és titkosított részből állt, és ötévente felülvizsgálatát irányozták elő. Legfontosabb elemei:

- A korlátozott hagyományos háború elméletének szellemében **a hadsereg első vonalban bevetendő csapatainak fejlesztését és diszlokációjának megváltoztatását** írta elő annak érdekében, hogy egy esetleges ellenséges beszivárgásra minél gyorsabban legyen képes reagálni, és helyben rendelkezzen a győzelemhez szükséges eszközökkel.
- A jövőbeli hadműveletek során **összhaderőnemi együttműködés**ben és integrált, nagy tűzerejű harci egységek bevetésében gondolkodott, melyeknek quasi villámháborús alkalmazása is lehetséges.
- Ebből logikusan következik, hogy **a vezetési struktúrában az 1999-es, valamint 2001-2002-es „forró hónapokban" tapasztalt problémák orvoslása** a reform megelőző lépése volt, mintegy előfeltételeként az ország hatékonyabb hadviselésének. Kargil előtt az indiai hadsereg ugyanis nem rendelkezett integrált vezetési struktúrával, ami rányomta bélyegét a harcban részt vevő szárazföldi egységek és a légierő együttműködésére. Okulva mindebből az indiai védelmi minisztérium 2001. október 1.-vel felállította az Integrált Védelmi Vezérkart, és a Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottságát. A dél-ázsiai országban tehát Kargil tanulságai hívták életre azt az irányítási struktúrát, mely az Egyesült Államokban még a második világháború tapasztalatai nyomán jött létre.

- Az elképzelés mindemellett a **gyors reagálási képesség és a terepviszonyok sajátosságainak megfelelő harceljárások fejlesztésére** helyezte a hangsúlyt. Ennek során merült fel a határvédelmet ellátó csapatok átcsoportosítása a határszakaszok közvetlen közelébe. A majdani ellencsapás végrehajtására szánt egységeket ezek között helyezték el.
- Az átcsoportosítás mellett a doktrína célul tűzte ki **a hegyvidéki csapatok megfelelő tüzérségi eszközökkel való ellátását** is. Ez ugyanis több katonai elemző szerint gyakran a döntő tényezőnek bizonyult az 1999-es harcok során.
- A **légi felderítés és szállítás képességének fejlesztése** szintén napirendre került, melytől a reakcióidő lerövidülését és az ellátás hatékonyságának javulását várták.

A doktrína két kulcsfogalma a korlátozottság és a gyorsaság. A mozgósításra kijelölt harci egységeknek elviekben a támadási parancs kiadását követő 72 órán belül bevetésre készen kell állniuk. A pakisztáni területeken végrehajtandó műveleteiknek azonban szigorúan meg kell maradniuk a kis mélységű megtorló csapások keretei között, hogy ne veszélyeztessék a pakisztáni állam túlélését és ne provokáljanak nukleáris ellencsapást. A „hidegindítás" tehát erősen Pakisztán-központú fenyegetésképet hordoz, de nem tűzi ki célul az iszlám köztársaság teljes lerohanását és megszállását.

7.1.3. A tengeri hatalmi törekvések és azok doktrinális háttere

Az indiai katonai és politikai elit körében már az ország függetlenné válásától kezdve elismert volt a tengeri haderő stratégiai jelentősége. Az indiai szakértelmiség komoly figyelmet szentelt hazája páratlan adottságainak a haditengerészet védelmi, valamint hatalmi-politikai szerepének kihasználására, a bipoláris korszakban az országot ért kihívások azonban nem engedtek teret egy nagyobb arányú flottafejlesztésnek. A változást e tekintetben is a nukleáris fegyverkezés és a kargili háború által elindított doktrinális felülvizsgálat hozta el az ezredforduló éveiben.

Az indiai fegyveres erők történetének első haditengerészeti doktrínája 2004. június 23-án született meg, részben a nukleáris fegyverek tengeri telepíthetőségének, részben az újonnan megfogalmazódó globális hatalmi ambícióknak a szellemében. Legfontosabb célkitűzései:

- **A hajóegységek nukleáris fegyverek hordozására alkalmas rakétafegyverzettel való ellátása.** E tétel természetesen a hiteles nukleáris elrettentés törekvéséhez illesz-

kedik, és magában foglalja az erre alkalmas felszíni és felszín alatti járművek átfegyverzését is. A nukleáris triád kialakítására vonatkozó fejezet a dokumentum leghangsúlyosabb része.

- A doktrínában ugyanakkor már célkitűzésként jelenik meg **a flotta felkészítése nyílt tengeri műveletekre és partraszállító akciókra** is. Egy minél szélesebb műveleti képességekkel rendelkező tengeri haderő nem csak az indiai hatalmi építkezésnek lehet a támasza, hanem az észak-indiai-óceáni térség tengeri útvonalainak védelmében, tehát az ország elemi gazdasági érdekeinek szavatolásában is szerepet játszik.
- **A tengeri uralom biztosítása a környező vizeken** maga után vonja a flotta járműállományának, illetve infrastruktúrájának minőségi fejlesztését. Ez az elmúlt évtizedben a repülőgép-hordozók, illetve a tengeralattjárók beszerzésére irányuló programokban nyilvánult meg a leglátványosabban.

A 2004. évi doktrína megújítására 2009 augusztusában került sor, immár egy markánsabb tengeri hatalmi törekvés szellemében. A nukleáris triád tengeri lába továbbra is fontos maradt, de jobban előtérbe nyomult a tengeri hegemónia biztosításának igénye, melyet egy aránylag széles térségre nézve fogalmaztak meg. A dokumentumban az ország hagyományos, az észak-indiai-óceáni térséget magába foglaló tengerészeti érdekövezetét ugyanis kiegészítették egy másodlagos zónával, amely a Vörös-tenger és a dél-indiai-óceáni régió mellett - a baráti országok jelenlétére hivatkozva - a Malaka-szorostól keletre fekvő vizekkel (Dél-kínai-tenger és a kelet-csendes-óceáni régió) kapcsolatban is kimondta az ország érdekeltségét. Ez utóbbi elem már a 2007-ben publikált tengeri katonai stratégiában is megjelent, ami jól illusztrálja, milyen rövid idő alatt tette meg az utat az indiai stratégiai tervezés az első haditengerészeti doktrína ambíciószintjétől a tengeri nagyhatalmi törekvések nyílt felvállalásáig. A stratégiai érdekövezet kiterjesztése a vitatott tengeri térségekre ugyanakkor nyílt doktrínális kihívásként is értékelhető a helyi kínai befolyással szemben. A tényekhez azonban az is hozzátartozik, hogy az indiai haditengerészet ez időszakban még nem volt képes számottevő, önálló műveletekre képes flottacsoportosítással, tartósan megjelenni a Malaka-szorostól keletre fekvő térségekben.

A haditengerészeti doktrínák természetesen elméleti szinten tükrözik az ország tengeri hatalmi törekvéseit, melyhez a gyakorlati feltételeket a haditengerészet fejlesztése szolgáltatja, melynek folyamata különösen a hidegháború lezárultával erősödött meg, és az ezredfordulótól az ország hatalmi építkezésével együtt vett új lendületet. Az indiai haditengerészetet mára a világ ötödik legnagyobb tengeri haderejeként tartják számon, ütőképességében felülmúl szá-

mos hagyományos tengeri hatalmat is. Potenciáljainak bővítésénél prioritást élvez az új építésű, korszerű, rakétafegyverzettel ellátott felszíni egységek, a nukleáris meghajtású tengeralattjárók és a repülőgép-hordozók beszerzése és hadrendbe állítása. Utóbbi e haderőnem fejlesztésének legtöbb figyelmet kivívó fejezete. A haditengerészeti légierő alkalmazási lehetőségeinek bővítése (azaz a haderőnem „háromdimenziós" jellegének erősítése), valamint nagy távolságokban is ütőképes felszíni csapásmérő csoportosítások kialakítása egyaránt a jelenleg hadrendben álló egyetlen repülőgép-hordozó újabbakkal való kiegészítését teszi szükségessé. Az új, indiai gyártmányú, minimálisan kb. 40 000 tonna konstrukciós vízkiszorítású flottarepülőgép-hordozók, az ún. Vikrant-osztály jelenleg tervezett három tagjának felépítése és rendszerbe állítása, valamint az Oroszországi Föderációtól vásárolt Kijev osztályú flottarepülőgép-hordozó felújítást követő használatba vétele után a hagyományos hadviselés során a flotta legnagyobb harci értékkel bíró részét egyértelműen az ezekből összeállított kötelékek, illetve a rakétás tengeralattjárók fogják alkotni. E fejlesztési koncepció nagy támogatottságot élvez az indiai stratégiai gondolkodók körében, különösen az ország szigetbirtokainak védelme és az egész indiai-óceáni térségben remélt domináns hatalmi szerepe érdekében. A haditengerészet a 2010-es évek elejére elért egy másik fontos célkitűzést is. Mint korábban már érintettük, 2013-ra megkezdődött a 2009-ben vízre bocsátott saját fejlesztésű nukleáris ballisztikus rakéta-hordozó tengeralattjáró, az Arihant fegyverzetének telepítése. A hajó teljes harckészültségi állapotának elérésével, az indiai nukleáris csapásmérő képesség a korábbiaknál sokkal szélesebb térségben jelenhet meg, nagyban elősegítve az ország erőkivetítését. Az Arihantot 2012-es tervek szerint további négy hasonló egység hadrendbe állítása követi majd.

7.1.4. A 2009. évi katonai doktrína

Az indiai katonai doktrína rendes ötévenkénti felülvizsgálatára 2009-ben került sor, adaptálva az addig eltelt évek tapasztalatait. Az új doktrína öt fő területre koncentrál. Ezek a következők:

- **Az ország fegyveres erőinek képesnek kell lenniük nagy kiterjedésű, eredményes hadműveleteket folytatni két, egymástól független térségben is**. E minden bizonnyal az amerikai katonai doktrínából átvett elgondolás nagy nemzetközi figyelmet vívott ki magának. Megegyezés mutatkozik abban, hogy a kétfrontos háború elmélete valójában az indiai védelempolitika válasza a katonai dimenzióiban is erősödő kínai-pakisztáni szövetségre.

- A doktrína az **aszimmetrikus fenyegetésekkel és a negyedik generációs hadviselés**sel is foglakozik. Megállapítása szerint Indiának képesnek kell lennie az eredményes válaszra az állami és az államokon kívüli szereplők részéről érkező kihívásokkal szemben is. E tétellel az indiai katonai tervezés a 2008. novemberi Mumbai-i terrortámadások tapasztalataira reflektált. A konvencionális és nem konvencionális fenyegetésekkel szembeni védelem differenciáltabban jelenik meg az új doktrínában, mint ahogy az elődjénél megfigyelhető volt.
- **Az ország stratégiai hatókörének bővítése**, tehát lényegében a fentebb vázolt tengeri terjeszkedés ma már elválaszthatatlan az indiai biztonságpolitikai törekvésektől. A területen kívüli hadműveletek végrehajtásának képessége ennek kapcsán szintén kiemelt fejlesztési területként jelenik meg. Ennek feladatai túlnyomórészt a haditengerészetre, kisebb részben a légierőre hárulnak, a szárazföldi erők megfelelően kiképzett és felszerelt, gyorsreagálású, könnyen behajózható és partra szállítható egységek felszerelésével tud hozzájárulni ehhez. Az elv hangsúlyozása szintén a nagyhatalmi tekintélykép építéséhez járulhat hozzá
- Tovább kell **javítani a műveleti együttműködést a hadsereg három haderőneme között**. E témakör a kargili háború óta klasszikusnak számít Indiában, az összhaderőnemi műveletek hatékonyságának javítása ugyanakkor a legtöbb haderő esetében állandó törekvés.
- Szintén klasszikus elemként megjelenik a doktrínában **a haditechnikai fölény biztosításának törekvése**. E tekintetben vegyes a kép. India a 21. század második évtizedére több tekintetben (rakétatechnika, repülőtechnika, flotta) valóban haditechnikai fölényre tett szert a térség számos országával (köztük Pakisztánnal) szemben, a Kínai Népköztársasággal összehasonlítva azonban ez a fölény még nagyon esetleges. Az is igaz, hogy továbbra is meghatározó az orosz technológiaimport a fegyveres erők felszerelése tekintetében, mely „tradíció” még hidegháborús örökség. Noha Újdelhi prioritásként kezeli önálló hadiiparának fejlesztését, a régóta áhított önerőre támaszkodás a hadsereg haditechnikai eszközeinek biztosítása tekintetében hosszú ideig nem lesz teljes. A Védelmi Minisztérium 2011-es tervei szerint a 2010-es évtized végére az ország ipara a hadsereg felszerelésének mintegy 70%-át lesz képes előállítani.

Napvilágra kerülésekor élénken bírálták a 2009. évi doktrína látszólag offenzívebb szemléletét és szuperhatalmakat idéző nyelvezetét. Tény, hogy az új irányelvek jól megfeleltethetők

annak az indiai politikának mely az ország nagyhatalmi tekintélyének növelését tűzte ki célul. Ez nem függetleníthető a Dél-Ázsiában zajló, biztonsági helyzetét alapvetően érintő változásoktól sem. A politika gyakorlatát tekintve azonban a 2009-es katonai doktrína önmagában nem generál kockázatos helyzeteket, India nemzetközi pozícióinak erősödése pedig mindeddig sokkal inkább a stabilitást, mintsem a kockázatvállalást ösztönözték.

A 21. század második évtizedének elejére az indiai nagyhatalmi építkezés szükségességét tekintve alapvető egyetértés mutatkozik a két vezető politikai erő, a Bháratíja Dzsanata Párt és az Indiai Nemzeti Kongresszus között. A tekintetben azonban, hogy az országnak „hard power", vagy „soft power" hatalomként kell-e fellépnie, értelmiségi körökben még zajlanak koncepcionális viták. Mint láthattuk azonban, India korszakunkban még alapvetően katonai nagyhatalom, melynek politikai kihasználásához bővítenie kell az erőkivetítés eszköztárát, lehetőleg a stabilitás minél hosszabb távú megőrzése mellett.

8. Terrorizmus Dél-Ázsiában

Dél-Ázsia a terrorizmus szempontjából egyike a világ leginkább fertőzött térségeinek. A témával összefüggő adatokat gyűjtő adatbázisok (pl.: Worldwide Incident Tracking System (WITS)) információi alapján a támadások számáról összeállított listákon az első 10 ország közül három rendszerint dél-ázsiai állam. Ha Afganisztánt is ide soroljuk - ahogy sokan teszik - akkor négy is. Utóbbival és Iránnal kiegészítve tárgyalt térségünkben hajtották végre 2011-ben a világszerte regisztrált merényletek csaknem 49%-át, melynek az elhunytak 47%-a esett áldozatul.

Bár a terrorizmus jelensége csaknem az összes dél-ázsiai állam számára komoly biztonsági kihívást jelentett a kétezres évek végéig, India és Pakisztán azonban e tekintetben is kiemelendő. A rendelkezésre álló adatok szerint 2004-2011 között Pakisztán a 3. volt a terrorizmus által leginkább veszélyeztetett országok listáján. E időintervallumon belül 8381 támadást regisztráltak, 11423 halálos áldozattal. Indiában ugyanebben a periódusban 6700 támadásra összesen 7377 halálos áldozat jutott.

2012-ben az ismert terrorista, felkelő és extrémista csoportok száma Indiában 178 körül volt (bizonytalanságot az egyes szervezetek összeolvadásai okozhatnak), ebből mintegy 36 Kasmírban tevékenykedett.

Pakisztánban az ugyanekkor azonosítható mintegy 48 hasonló szervezet közül 32 „transznacionális", az iszlám köztársaságon kívül meghatározóan India és/vagy Afganisztán felé mutat aktivitást.

A terrorizmus tehát a politikai erőszak egy „megszokott” formája Dél-Ázsiában, számtalan szervezettel, melyek csoportosítására több minta lehetséges, a legegyszerűbb, ha célkitűzéseik és ideológiai hátterük alapján különböztetjük meg őket.

Eszerint a legtöbb figyelmet a **vallási alapon szerveződő csoportok** kapják, melyek sorában az iszlám fundamentalizmus eszmei alapján álló terroristaszervezetek Pakisztánban, Indiában és Bangladesben is tartós biztonságpolitikai problémák forrásai. A legnagyobb, és legaktívabb csoportok a kasmíri térségben tevékenykednek, kihasználva a helyi társadalmi és földrajzi adottságokat, valamint az őket gyakran támogató Pakisztán közelségét. Az amerikai Külügyminisztérium tájékoztatása szerint 2011-ben a három legnagyobb pakisztáni militáns szervezet a Harakat ul-Mudzsáhidin (HuM), a Dzsájs-i-Mohamed (JeM) és a Laskar-i-Tajíba (LeT) voltak. Mindhárom transznacionális, főként a kasmíri konfliktusra építkezve. Egyes vélemények szerint a szélsőséges hindu nacionalista csoportok (pl.: RSS, Shiv Sena) főként az indiai muszlim közösségeket célkeresztbe állító terrortevékenysége is e kategóriába sorolható.

A **nemzetiségi alapokon szerveződő terrorszervezetek** egy ettől eltérő kategóriát képviselnek, még akkor is, ha Dél-Ázsiában a vallási tényezőnek gyakran van kitüntetett szerepe a nemzeti önmeghatározásban. Az ilyen csoportok Pakisztánban (pl. beludzs nacionalisták) Indiában (pl. az északkeleti határtérségben tevékenykedő bodó, nága aszomi stb. fegyveres szervezetek) és Srí Lankán számítanak/ számítottak komoly tényezőnek. Céljuk általában a „nemzeti függetlenség” kivívása, tehát klasszikus szakadár törekvéseket mutatnak. Napjainkban leginkább Pakisztán beludzs területein, valamint India kasmíri és északkeleti szövetségi államaiban jellemző. 2009-es leveréséig a Srí Lanka-i LTTE is e kategóriához tartozott.

A **szociális/világnézeti alapon szerveződő csoportok** meghatározóan szélsőbaloldali eszmevilágot képviselnek, céljuk a társadalom elnyomott (vagy annak tekintett) rétegeinek a felemelése az aktuális hatalmi/gazdasági viszonyok erőszakos felszámolása mellett. E tekintetben különböznek markánsan a többi kategóriától. Általában az adott állami keretekben gondolkodnak, ami még nem zárja ki, hogy nemzetközi kapcsolataik is legyenek. A jelenség főként Indiában, a naxaliták évtizedes, a 21. század első dekádjában újbóli intezifikálódást mutató tevékenysége következtében egyre látványosabb, de a nepáli maoistákat is ebbe a kategóriába sorolták a polgárháború első szakaszában.

Megjegyzendő, hogy a térségben nem ismeretlen az **államilag támogatott terrorizmus** sem, mely elsősorban Pakisztán regionális politikájával összefüggésben merül fel. Tény, hogy a pakisztáni hadsereg és titkosszolgálati szféra (a sajátos pakisztáni viszonyok közepette gya-

korta a politikai vezetés informálásának mellőzésével) élő kapcsolatokat tart fenn olyan militáns szervezetekkel, melyek – Iszlámábádhoz hasonlóan – ellenséges entitásnak tekintik Indiát, és készek a legkülönbözőbb módszerekkel (meghatározóan persze a terrorizmus eszköztárát felhasználva) küzdeni a megtörése, vagy legalább Kasmírból való kiszorítása érdekében. E szervezetek sajátos, a konvencionális szférán kívül álló taktikai eszközt jelentenek a pakisztáni hadvezetés (és esetenként a politika) kezében, mellyel az 1979-89-es szovjet-afgán háború tapasztalataitól felbátorítva időnként megkísérlik ellensúlyozni az ország Indiával szembeni gyengeségét. Közéjük tartozik például a már említett Laskar-i-Tajíba is. E csoport számláját egyebek mellett a 2008. novemberében, az indiai Mumbai-ban végrehajtott terrortámadássorozat is terheli, amellyel az ellenséges indiai reakciók miatt az iszlámábádi külügyminisztérium számára is szerzett nehéz napokat. Esete jól példázza, hogy milyen kockázatokat rejt magában a terrorszervezetek és az állam akár részleges összefonódása, melyre Pakisztán esetében hosszabb távon kell számítani. Mint korábban utaltunk rá, az érem másik oldala a „nem baráti", azaz a pakisztáni politikai és társadalmi status quo-t erőszakkal megváltoztatni akaró szervezetek megerősödése, ami különösen 2007-től, az iszlámábádi Vörös Mecset fundamentalista diákok általi elfoglalásának katonai erővel történt felszámolásától vált szembeötlővé. Ezt követően alakult meg a Tehrik-i-Talibán-i-Pakisztán nevű helyi bázisú tálib ernyőszervezet, mely a 2008-tól egyre inkább a pakisztáni fegyveres erők legfőbb ellenségeként lépett fel az ország törzsi határvidékének ellenőrzéséért zajló küzdelmekben. A terrorizmus problémája 2013-ra a hagyományosan külső erők által dominált fenyegetésképpel rendelkező Pakisztánban is az első számú biztonsági fenyegetéssé lépett elő.

9. Integrációs törekvések

Dél-Ázsia államainak máig legfontosabb integrációs kísérlete az 1985. december 8-án alapított **SAARC (South Asian Association for Regional Cooperation)**, mely már születésekor tagjai között tudhatta mind a hét térségbeli államot. Azóta mindössze egyetlen módosulás történt a tagállamok listájában, Afganisztán 2007. évi csatlakozásával. A szervezet rendesen évente-kétévente tartja csúcsértekezleteit valamelyik tagállamának megrendezésében.

Alapításakor a SAARC talán legfontosabb üzenete volt, hogy létrejöttével kifejezte a politikai értelemben vett Dél-Ázsia létezését is. Ez különösen India számára volt fontos, mely „tömegénél" fogva mindenfajta regionális szintű gazdasági integrációs kísérelt legnagyobb nyertesévé válhat. Ez egyszersmind a SAARC fejlődésének egyik legnagyobb akadálya is, hiszen a kisebb tagállamok tartanak az ebből szükségképpen fakadó indiai hegemóniától.

A szervezet a nyolcvanas évek végétől kezdett a biztonsági szférát érintő együttműködési formák keretévé válni. Az első kiemelt terület a terrorizmus visszaszorítása volt. 1987. november 4-én írták alá a regionális konvenciót e témában, melyet 1988. augusztus végéig minden tagállam ratifikált. A terrorizmus visszaszorításának kulcsát a terrorcselekményeket végrehajtó szervezetek (gyakran külföldi támogatásokkal történő) finanszírozásának megakadályozásában látták. A konvenció 2006-ban hatályba lépett kiegészítő jegyzőkönyve az ilyen célú pénzmozgások kriminalizálására helyezi a hangsúlyt, megerősítve az 1987-ben vállalt együttműködést.

Hasonló egyetértés mutatkozott a drogok és pszichotropikus anyagok terjedésével szembeni fellépés tekintetében, melyről a tagállamok 1990. november 23-án írtak alá egyezményt. A kábítószer-kereskedelem és a terrorizmus problémakörei természetesen számos ponton kapcsolódnak össze, és szinte valamennyi részes fél érdekeltségét egyaránt felvetik. A transznacionális hálózatokat fenntartó szervezett bűnözés visszaszorítása érdekében a kétezres évek folyamán szaporodtak a tagállamok rendőrségi szerveinek együttműködéséről szóló konferenciák is, ahol - egyebek mellett - az INTERPOL mintája alapján a SAARCPOL felállítása is felmerült.

India minden területen megmutatkozó, nyomasztó fölénye és az egyes tagállamok között fennálló bizalmatlanság napjainkig megakadályozta azt is, hogy a SAARC valódi biztonsági együttműködés, vagy katonai integráció keretévé váljon. Az informális diplomáciai érintkezések elősegítésében olykor mégis pótolhatatlan szerepet játszik. Emlékezetes, hogy a kétezres évek elején a szervezet csúcstalálkozói adtak alkalmat az indiai és pakisztáni vezetőknek a két ország vitáival kapcsolatos négyszemközti beszélgetésekre, és a kasmíri enyhülés folyamatát is a 2004. évi iszlámábádi csúcsértekezlettől számíthatjuk.

A SAARC mellett még néhány kisebb jelentőségű regionális kezdeményezés érinti a térséget, melyek közös vonása, hogy nem foglalják magukba a dél-ázsiai államcsoport egészét, tagállamaik biztonságpolitikát is érintő együttműködése pedig leginkább a terrorizmus és a kalózkodás ellenei fellépés koordinálásában merül ki. Ilyen az 1997-ben, India, Srí Lanka, Banglades, Mianmar és Thaiföld által alapított **BIMSTEC (Bay of Bengal Initiative for Multi-Sectoral Technical and Economic Cooperation).** Az eredetileg a Bengáli-öböl államait magába foglaló, alap célkitűzését tekintve a gazdasági együttműködés különböző területeire (pl. áruszállítás, turizmus, mezőgazdaság stb.) fókuszáló szervezet tagsága 2004-ben Nepállal és Bhutánnal egészült ki. A terrorizmus és határokon átnyúló bűnözői tevékenység elleni fellépés azonban csak 2005-ben került be a BIMSTEC prioritásai közé több más, a társadalmak

közötti kapcsolatok szorosabbra vonását célzó program mellett. A téma különösen India, és a polgárháborús Srí Lanka számára volt fontos. A BIMSTEC a SAARC-hoz hasonlóan ma nem tűnik alkalmasnak arra, hogy rövid időn belül egy katonai/biztonsági szervezet alapjává váljon, várhatóan megmarad egy célzott regionális szakpolitikai egyeztetés és együttműködés fórumának.

10. Nagyhatalmi játszmák

A térség geostratégiai felértékelődése az ezredfordulót követően egyre látványosabb folyamattá vált, érdemben befolyásolva a dél-ázsiai biztonságpolitikai környezetet. A jelenséget több tényező generálja, és alapvetően az ázsiai földrész gazdasági és politikai emelkedésével függ össze. Bár Dél-Ázsia földrajzi értelemben a kontinens felé aránylag zárt térség, közvetlenül érintkezik az észak-indiai-óceáni vizeken húzódó, az egész világgazdaság működése szempontjából komoly jelentőséggel bíró tengeri szállítási útvonalakkal, melyeken a világkereskedelemben megjelenő árumennyiség nagyjából harmada halad át. Az afrikai és közel-keleti termelők és a távol-keleti fogyasztók között e térségen keresztül zajló szénhidrogén transzportoktól pedig ma olyan országok gazdasági fennmaradása függ, mint a két Kína, Japán, vagy Dél-Korea. E kiszolgáltatottság, és az abból fakadó biztonsági kockázatok különösen az egyre inkább globális hatalmi perspektívában gondolkodó Kínai Népköztársaság számára jelentenek súlyos dilemmát. Megoldására Peking sokoldalú eszközöket vesz igénybe, melyek között dél-ázsiai jelenlétének erősítését is megtalálhatjuk.

Az energiahordozó-ellátás stabilitásának fontosságát jól jellemzi az a folyamat, melynek eredményeképpen 2011-ben Kína kőolaj-felhasználásának már 56,5%-át importból fedezte. Ha ez az arány a ma prognosztizált mértékben növekszik, 2030-ra a 80%-ot is elérheti. A Középső Birodalom üzemanyag-fogyasztása már 2003-ban felülmúlta Japánét, mellyel az Egyesült Államok után a világranglista második helyére került. 2010 végére pedig – mindent egybevetve – Kína vált a világ legnagyobb energiafogyasztójává; igaz, az olajfogyasztás tekintetében még mindig az USA mögé szorul. Az Indiai-óceán és a távol-keleti vizek közötti fő átjárót képező Malaka-szoroson napjainkban évente nagyjából 60.000 nagyobb kereskedelmi szállítóhajó halad át, melyek – egyebek mellett – a kelet-ázsiai piacokra szánt kőolaj 80%-át juttatják el célállomásaikra. A kínai behozatal nagyjából 50%-a Nyugat-Ázsiából érkezik, melynek 85%-át tengeren szállítják. Természetesen a (2010-ben már mintegy 30%-ot képviselő) afrikai kőolajimport is ezen a térségen keresztül jut el a kínai kikötőkbe. Peking (és szinte egész Kelet-Ázsia) relatív kiszolgáltatottsága az indiai-óceáni szállítmányoktól, és a Távol-

Kelet kapujának számító Malaka-szoros áruforgalmának zavartalanságától, valamint az ázsiai hatalmak törekvése az itteni pozícióik biztosítására a térséggel foglakozó stratégiai tanulmányok szinte önálló kérdéskörét alkotják, melyet a szakértők gyakran csak a „Malaka-dilemma" kifejezés alatt foglalnak össze. Dél-Ázsia biztonságpolitikai folyamatainak szempontjából ennek leginkább a helyi amerikai, indiai és kínai stratégiai törekvések szemszögéből van jelentősége.

Mindenek előtt fontos tudnunk, hogy az energiahordozók tengeri szállításától való függés a gyorsan fejlődő India és Srí Lanka esetében is megfigyelhető, igaz, földrajzi pozíciójuk beszerzési forrásaikhoz képest összehasonlíthatatlanul kedvezőbb, mint a távol-keleti importáló országoké. India a 2010. évben már a felhasználás mintegy 70%-át kitevő kőolajbehozatalának túlnyomó részét is e tengeri útvonalakon szállíttatta. Ez az arány 2020-ra számítások szerint akár 85%-ra is nőhet. A cseppfolyósított földgáz importja is meghatározó, a fő partnereknek pedig Katar, Omán és nem mellesleg Irán számítanak. A tengeri szállítások zavartalanságának biztosítása tehát India számára is kiemelt érdek, míg a térség ellenőrzésének lehetősége fontos esély egy feltörekvő, globális befolyását fejleszteni akaró hatalom számára. Ebben a dél-ázsiai óriást nem csak kiváló földrajzi adottságai, hanem a Malaka-szoros indiai-óceáni bejáratánál fekvő Andamán- és Nikobár-szigetek birtoklása is segíti. Az Andamán-Malaka térség kiemelt fontossága és India helyi ütőerejének fejlődése maga után vonta a katonai irányítás magasabb szintre emelését. Ennek következtében állították fel 2001-ben a Távol Keleti Stratégiai Parancsnokságot Port Blair-ben, az Andamán-szigetek fővárosában. Ez koordinálja a Szoros környéki vizek biztonságára felügyelő légi és hajóegységek tevékenységét.

Stratégiai riválisának törekvései az érintett térség feletti dominancia megszerzésére arra ösztönzi Kínát, hogy helyi szövetségesei segítségével erősítse érdekeinek képviseletét és biztosítsa a területére irányuló áruforgalom biztonságát. Ez annak ellenére is megfigyelhető, hogy India törekvéseit nem kapcsolja össze semmiféle államok közötti nézeteltéréssel, beleértve a Kínával fennálló területi és politikai vitáit is. Peking kikötői és egyéb szállítási infrastruktúrák fejlesztésével főként Pakisztánra, Srí Lankára, Bangladesre és Mianmarra támaszkodva erősíti kereskedelmi jelenlétét az Indiai-óceánon. Bár – főként indiai részről – e sorok zárásáig gyakran felmerül, hogy Peking beruházásaival valójában támaszpontokat hoz létre egy az Indiai-óceánra telepítendő kínai haderő számára, jelenleg nem figyelhető meg állandó kínai katonai jelenlét a térségben.

A Kínai Népköztársaságnak az egész nemzetközi küzdőteret átformáló hatalmi emelkedése miatt azonban az indiai-kínai stratégiai versengés alapvetően „helyi" ügye a 21. század máso-

dik évtizedére új, tágabb világpolitikai összefüggésbe helyeződött. Kína erősödő, és mai vélemények szerint reális perspektívákkal rendelkező kihívása az Egyesült Államok globális dominanciájával szemben arra ösztönzi Washingtont, hogy vállalható kockázat mellett, de még az Ázsia-csendes-óceáni térségben igyekezzék gátat szabni Peking hatalmi építkezésének.

Mint korábban említettük, az USA ázsiai stratégiai érdekeinek hosszú távú biztosítása érdekében a Bush-adminisztráció késznek mutatkozott elismerni India *de facto* atomhatalmi – az indiai szemlélet alapján ezzel lényegében nagyhatalmi - státuszát. George W. Bush amerikai elnök és Manmohan Szingh indiai kormányfő 2006. március 2-án Újdelhiben jelentette be az amerikai-indiai békés célú nukleáris együttműködésről szóló megállapodást, mely lehetővé tette a dél-ázsiai állam számára a békés célokra felhasználható amerikai nukleáris technológiához való hozzájutást, véget vetve India 34 éven át tartott elszigeteltségének az ilyen technológiák kereskedelmétől. A folyamat az Egyesült Államokban 2008 októberében a Szenátus jóváhagyásával zárult le. A megállapodás feltétele, hogy India nem hajt végre újabb kísérleti robbantásokat, arzenáljáról és annak fejlesztéséről azonban nem kell lemondania.

Az amerikai stratégia megújítását célzó, 2013-ig napvilágot látott dokumentumokban nyomon követhető az indiai hatalmi szerep fokozottabb elismerése, melyben a kínai kihívás mellett minden bizonnyal az a felismerés is közre játszik, hogy napjainkban az USA viszonylag korlátozottan képes hatalmi képességeinek projekciójára Ázsia belső térségeiben. Erre azonban szükség lehet, hiszen a 2012. január 5-én nyilvánosságra hozott Védelmi Stratégiai Iránymutatás (Defense Strategic Guidance) megállapításaiból egyértelmű, hogy a globális erőviszonyok átrendeződésének következményeként az Egyesült Államok hatalmi építkezésének legfontosabb terepe a 21. század első felében feltétlenül az Ázsia-csendes-óceáni térség lesz. Washington azonban törekvéseiben helyi barátaira is támaszkodna, melyek közül Indiának a – elsősorban az Indiai-óceán térségében játszott - kiemelkedő stratégiai szerepét már a 2010-es Négyéves Védelmi Felülvizsgálat (Quadrennial Defense Review Report) is elismerte. Az indiai-óceán térsége egy jövőbeli amerikai-kínai rivalizálás szempontjából a „másodlagos küzdőtér" szerepét töltheti majd be, globális perspektívában gondolkodva azonban nem vitatható a jelentősége. India bevonása az amerikai szövetségi rendszerbe, és bátorítása a Kínával szembeni regionális verseny markánsabb felvállalására (különösen a stratégiai helyezkedés egyik legkitüntetettebb terepének számító Délkelet-Ázsiában) a legegyszerűbb, legolcsóbb, és adott feltételek mellett a legkisebb saját kockázattal járó megoldást kínálja a z USA számára feltartóztatási politikájához.

A kép teljességéhez azonban az is hozzátartozik, hogy az indiai politikai elit huszadik századi beidegződéseire és az ország stratégiai hagyományaira egyaránt alapozva erősen ódzkodik egy olyan szerep felvállalásától, mely konfliktusba kényszerítené országukat Pekinggel. Az indiai-óceáni pozícióik washingtoni elismerése ugyanakkor jól illeszkedik hagyományos törekvéseikhez. Az indiai biztonságpolitikai felfogás az óceán által összekötött államokra egy olyan stratégiai tér alkotóelemeiként tekint, melynek belső folyamatai alapvető befolyást gyakorolnak a dél-ázsiai ország biztonságára. Ebből következően Újdelhi nemkívánatosnak tekinti idegen (azaz területen kívüli) hatalmak katonai jelenlétének kiterjesztését az Indiai-óceánra.
A teljesség kedvéért érdemes megemlékeznünk az Oroszországi Föderáció azon törekvéseiről is, melyek Indiát egy szorosabb nagyhatalmi koalíció felvállalására igyekeztek rábírni. A Jevgenyij Primakov orosz miniszterelnök által 1998 decemberében, Újdelhiben kezdeményezett ún. orosz-indiai-kínai háromoldalú együttműködés ennek lett volna a kerete. Az együttműködés gondolata azon alapult, hogy e három hatalom összefogva eluralhatja az Egyesült Államok elől az ázsiai játékteret. Az elképzelés visszafogottabb formában ugyan, de a putyini érában is érvényes maradt, és a 2000 októberében született stratégiai együttműködési nyilatkozat intézményesítette a két ország vezetőinek rendszeres személyes eszmecseréjét. Bár Moszkva a katonai fejlesztések és az indiai hadsereg ellátása területén igen fontos partner maradt, Újdelhi eddig mégsem vállalta fel, hogy tényleges szövetségi szerződésben kötelezze el magát az oldalán. A Washingtoni kapcsolatokat túl sokra értékelte ehhez, míg az indiai érdekek szempontjából neuralgikus Indiai-óceánon az Oroszországi Föderáció nem tényező, a szövetségesként bevonni szándékozott Kína viszont potenciális vetélytárs. Mindez a napjainkban Újdelhi részéről fölöttébb korlátozott perspektívát állít az orosz-indiai-kínai háromoldalú együttműködés programja elé.
Összegezve, az észak-indiai-óceáni térség erőviszonyait ma leginkább India tengeri hatalmi ambíciói, az Egyesült Államok masszív, a jövőben várhatóan tovább erősödő jelenléte, valamint Kína regionális pozíciószerzésre irányuló kísérletei alakítják. Objektív adottságai és haditengerészeti potenciáljainak jelentős fejlődése ma arra mutat, hogy Újdelhi tartósan képes lehet dominálni a környező vizeket, később akár az Indiai-óceán nagy részét. Az indiai haditengerészet műveleti képességeinek fejlesztésére vonatkozó tervei felülmúlják több tradicionális maritim hatalomét, mely ma a világtengereken tapasztalható katonai erőviszonyok átalakulását vetíti előre.

Ajánlott irodalom

ASHRAF, Tariq M.: Doctrinal Reawakening of the Indian Armed Forces. *Military Revew*. November-December, 2004. 53-62.

CURTIS, Lisa - SCISSORS, Derek: The Limits of the Pakistan-China Alliance. *Backgrounder*. No. 2641., January 19, 2012.

Freedom to Use the Seas: India's Maritime Military Strategy. New Delhi: Integrated Headquarters Ministry of Defence, 2007.

GARVER, John W.: China's Kashmir Policies, In: *India Review*, Vol. 3, No. 1, 2004. 1-24.

GUHA, Ramachandra: India After Gandhi – The History of the World's Largest Democracy. New York: Harper Perennial, 2008.

HÁDA Béla: Az indiai katonai doktrínák fejlődésének fő állomásai, 1998-2010, In: *Nemzet és biztonság- biztonságpolitikai szemle*, IV. évf. 2011/3. szám, 47-56.

HÁDA Béla: Miniháború a világ tetején- az 1999. évi kargili konfliktus, In: Háda et al. (Szerk.): *Nemzetek és birodalmak*, ELTE Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, Bp., 2010. 247- 260.

HÁDA Béla: Pakisztán és Kína stratégiai kapcsolatainak fejlődése Pervez Musarraf kormányzása alatt (1999-2008), In: Majoros István et al.(Szerk.): *Háborúk, békék, terroristák,* ELTE, Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, Bp. 2012. 247-271.

Indian Maritime Doctrine (INBR-8). Government of India, New Delhi: Integrated HQ, Ministry of Defence, 25 April, 2004.

KHURANA, Gurpreet S.: Aircraft Carriers and India's Naval Doctrine. *Journal of Defence Studies*. Summer, 2008. 98-108.

LATIF, Amer S. – LOMBARDO, Nicholas: U.S.-India Defence Trade. Center for Strategic and International Studies, June 2012.

LAVOY, Peter (Ed.): *Assymetric Warfare in South Asia: The Causes and Consequences of the Kargil Conflict*, Cambridge University Press, 2009.

LOMBARDO, Nicholas R.: India's Defense Spending and Military Modernization. CSIS, Current Issues No. 24. 2011.

MAJOROS Pál: Az Európai Unió és India gazdasági-kereskedelmi kapcsolatai, EU Working Papers, 4. szám, 2003. 50-67.